

Fredlig kontrarevolution – en debatt

Innehåll

Inledning.....	1
<i>Magnus Mörk</i> : I huvudet på en gammal stalinist	3
<i>Britta Ring</i> : När blev Sovjetunionens kommunistiska parti revisionistiskt?	9
<i>Debatt om Stalin</i> . Redaktionens kommentar:.....	14
<i>Nils Holmberg</i> : Var JV Stalin revisionist?.....	16
<i>Sten Schönbeck</i> : Ett återfall i borgerlig historiesyn	22
<i>Anders Petrén</i> : Några synpunkter på den sovjetiska utvecklingen under Stalin	23
<i>Britta Ring</i> : Varför hindrade inte massorna kontrarevolutionen?	24

Alla artiklar utom inledningen och det första inlägget är hämtade från *Marxistiskt Forum*, teoretisk tidskrift för Sveriges Kommunistiska Parti (SKP)

Inledning

1973 resp 1974 publicerades 2 delar av boken *Fredlig kontrarevolution* på det maoistiska SKP:s Oktoberförlag (SKP=Sveriges Kommunistiska Parti). Författare var den gamle stalinisten Nils Holmberg, som med detta arbete ville beskriva hur kontrarevolutionen segrade i Sovjetunionen efter Stalins död och hur kapitalismen därefter återupprättades.

Holmberg var en duktig skribent. Själv minns jag med saknad hans berättelser om ”Per Stigmans äventyr” i sporttidningen i *Rekordmagasinet* som jag läste som ung (på 50-talet). Vid den tiden visste jag inget om marxismen och jag förstod inte heller förrän långt senare att den pseudonym som Holmberg använde, *AM Marksman*, i själva verket var en liten ordvits: ”Marx-man”. Senare utförde Nils Holmberg många översättningar av särskilt Mao-skrifter till svenska, bl a den ”lilla röda” och Maos *Valda verk* i fem band.

Någon större marxist var dock inte Nils Holmberg. Hans böcker om ”kontrarevolutionen” i Sovjet lär numera knappast någon betrakta som en vederhäftig analys av utvecklingen i Sovjet. Det var meningen att det även skulle bli en tredje del, om Sovjets utrikespolitik, men någon sådan bok kom aldrig ut. Detta är förvisso ingen större förlust, men det skulle ändå vara intressant att veta varför – tid borde inte ha saknats med tanke på att Nils H levde ytterligare 7 år (han avled 1981).

Nedan har vi samlat artiklar om Holmbergs *Fredlig kontrarevolution*.

Den första är en recension av bokens första del från tidskriften *Fjärde Internationalen*. Där visar Magnus Mörk (MM) att Holmbergs ”klassanalys” av Sovjetunionen inte är mycket att hänga i julgranen och att han uppenbarligen inte ens har basala fakta om de verkliga motsättningarna i Sovjetunionens kommunistiska parti (SUKP) efter Stalins död, bl a misstar sig Holmberg fullständigt när det gäller politruken Malenkovs roll och politiska linje.¹

De övriga artiklarna är hämtade från Nils H:s eget husorgan, SKP:s teoretiska tidskrift *Marxistiskt Forum*.

Debatten inleds med en recension av andra delen av *Fredlig kontrarevolution* i *Marxistiskt Forum* 7-75. Recensenten – Britta Ring, en SKP-medlem som själv bott i Sovjet på 50-talet – ifrågasätter en del av Holmbergs resonemang och pekar på brister som helt klart fanns redan på Stalins tid. Hon menar bl a att Stalin inte förde en ”masslinje” utan baserade sig på byråkratin, att det stalinistiska samhället var slutet, att det fanns stora klyftor mellan vanligt folk och de med makt, att korruptionen var utbredd och att byråkraterna hade en massa privilegier, t ex speciella butiker och sjukhus, att prostitutionen var utbredd m m. Hennes slutsats blir att man nog måste titta närmare på Stalin-epoken, ty det är där revisionismen har sina rötter.

Detta skulle hon inte ha gjort: Att ifrågasätta Stalin det gick givetvis inte för sig.

I *Marxistiskt Forum* nr 1-76 slår de principfasta stalinisterna tillbaka. Förutom en relativt sansad inledande redaktionell kommentar innehåller tidningen tre inlägg som är kritiska mot Brita Rings recension, plus ett avslutande svar från Brita Ring själv. Två av inläggen bl a ett svar från Nils Holmberg himself, är helt negativa till recensionen, medan det tredje åtminstone lämnar dörren öppen för en vidare debatt.

Nils Holmbergs är mycket upprörd och signifikativt nog både börjar och avslutar han sitt inlägg på det sätt som man kan förvänta sig av en stalinist: Han ifrågasätter varför recensionen

¹ I Holmbergs och andra maoisters världsbild spelade 1956 års partikongress en central roll. För mer information om detta, se [Chrusjtjovs tal 50 år](#). Magnus Mörk tar bl a upp den inre partikampen i SUKP, som 1957 kulminerade med att Chrusjtjov utmanövrerade sina viktigaste motståndare, för mer detaljer kring detta, se [Chrusjtjovs väg till makten](#).

överhuvudtaget publiceras. Sista stycket har rubriken ”Vad tänker MF:s redaktion på?” och slutklämmen blir att man borde tillgripit censur: ”De kamrater som fått förtroendet att redigera MF borde ha haft politiskt omdöme nog att inse detta och att inte dra skam över vårt parti genom att publicera eländet.”

Debatten avslutas med ett längre inlägg av Britta Ring. Hennes ton är lugn och saklig i motsats till sina vedersakare, i synnerhet Nils H. Hon försöker också belägga sina ståndpunkter både med logiska resonemang och med citat ur relevanta dokument (bl a en bok av den kände stalinisten/maoisten Anna Louise Strong, samt diverse kinesiska texter).

Att Britta Rings ståndpunkter vid denna tid inte stod särskilt högt i kurs i redaktionen för *Marxistiskt Forum* (och SKP:s ledning) framgår av att tidningens framsida pryddes av en stor idolbild av en Stalin sittande med en cigarettfimp i vänster hand, medan baksidan (se nedan) reklamerade för tre Stalin-skrifter och hade rubriken *J. Stalin – En stor revolutionär*.

Det hela slutade med att Britta Ring lämnade SKP och senare anslöt sig till VPK, nuvarande V(änsterpartiet).

Lästips (texter som finns på marxistarkivet):

Om Chrusjtjovepoken: [Chrusjtjovs väg till makten](#), [Chrusjtjovs tal 50 år](#), [Kina, Albanien och Sovjetunionen 1956-57](#) och [Mao, KKP och frågan om Stalin](#), samtliga av undertecknad.

Om Sovjetunionens karaktär (grundlig uppgörelse med maoistiska uppfattningar): [Är Sovjetunionen kapitalistiskt?](#) av Klas Eklund och Per Reichard.

För en översikt över kritiska (däribland maoistiska) teorier om Sovjets klasskaraktär, se [Västerländsk marxism och Sovjetunionen](#) av Marcel van der Linden.

Martin Fahlgren (18 april 2007)

Ur *Fjärde Internationalen* 5/74

Magnus Mörk: I huvet på en gammal stalinist

En kritisk recension av Nils Holmbergs bok *Fredlig kontrarevolution* del 1

[I denna artikel citeras ofta Wolfgang Leonards *Det nya Sovjet* och sidhänvisningarna gäller bokutgåvan. Stora delar av boken finns nu i utdrag på marxistarkivet (i 2 delar): [Sovjet i omvandling 1952-1956](#) och [Det nya Sovjet 1956-1961](#)]

***Fredlig kontrarevolution* är titeln på Nils Holmbergs nya bok från SKP:s förlag. Den handlar om "borgaragenten" Chrusjtjovs maktövertagande i Sovjet. Socialism under Stalin och kapitalism under Chrusjtjov, det är de, för maoisterna, självklara utgångspunkterna. Men vad själva övergången beträffar har man hittills inte stort mer än konstaterat att en kupp ägde rum. Det är den luckan Holmberg vill täppa till.**

För att göra socialismens nederlag begripligt är det förstuds nödvändigt att inte måla upp stalin-tiden i riktigt så ljusa färger som är brukligt. Proletariatet gjorde ju inget motstånd. Så här analyserar Holmberg maktförhållandena som förklarar arbetarnas passivitet:

”Redan långt före Stalins död hade proletariatet i Sovjetunionen faktiskt upphört att utöva den proletära diktaturen. Den utövades för dess räkning av byråkraterna. Det var skälet till att Stalin misstänksamt vakade över deras förehavanden och med hård hand tvingade dem att tjäna den proletära diktaturen.” (Holmberg, sidan 135)

Beträffande kulten av Stalins person säger han:

”Stalin ville uppenbarligen inte ha någon kult kring sin egen person... Men han fick den ändå av byråkraterna och av socialismens fiender” (Holmberg, sidan 129)

På samma sida menar han att det var trotskisterna (!) som införde kulten, detta för att lättare kunna nästla sig in i parti och stat. Holmberg spekulerar i orsaken till att Stalin ändå accepterade kulten:

”Rimligaste gissningen är att Stalin ansåg att personkulten, trots den fara den innebar, ökade hans möjligheter att i dåvarande läge driva igenom de åtgärder på olika områden som var nödvändiga för att Sovjetunionen skulle försäkra sig om att gå segrande ur det annalkande kriget.” (Holmberg, sidan 130)

På alla sidor omgavs Stalin av lissande byråkrater. Detta förklarar, enligt Holmberg, att han med tiden blev en smula självrådlig (det var tretton år mellan artonde och nittonde partikongresserna):

”Varför skulle han alltid spela tid på att sammankalla dem (byråkraterna, min anm) för att de skulle jama med i och lovprisa allt han föreslog?” (Holmberg, sidan 130)

Byråkratin låg lågt och väntade på det stora tillfället:

”När Stalin dött kunde dessa byråkrater fritt och snabbt genomföra den omvandling i borgerlig och småborgerlig riktning som de länge traktat efter.” (Holmberg, sidan 135)

Stalin och byråkratin

Nu måste man fråga sig hur det var möjligt för byråkratin att etablera sig som ett avgränsat, privilegierat skikt. Eftersom en del arbetare hade fått så bra betalt (stachanoviterna) ville byråkratin också ha påökt. Holmberg:

”Partiledningen med Stalin i spetsen gav efter. Det var viktigt för saken att ha en lojal byråkrati, som kände sina intressen att vara fast knutna till den proletära statsmakten och partiet.” (Holmberg, sidan 33)

Att Stalin ville ha en lojal byråkrati är klart. Men löneklyftorna var ingen eftergift från hans sida – tvärtom, han gick i bräsch för dem och vrängde ut och in på marxismen för att rättfärdiga dem:

”Att härav dra slutsatsen att socialismen kräver jämnstrukenhet, likställighet, nivellering av samhällsmedlemmarnas behov, nivellering av deras smak och personliga livsföring, att enligt marxisternas plan alla bör bära likadana kläder och äta samma maträtter i alldeles samma mängd – det är att prata rena dumheter och förtala marxismen.” *Leninismens problem*, sidan 724)

Löneskillnaderna i ett samhälle där partipampar tjänar över tio gånger och arbetararistokratin fem-sex gånger så mycket som genomsnittsarbetaren, är alltså självklara därför att olika människor föredrar olika maträtter! Här har vi den verkliga Stalin i högform, byråkratins store ideolog.

Kontrarevolutionen

Chrusjtjovs ”kontrarevolution” var som bekant fredlig. Man kan emellertid fråga sig om den inte skedde utan klasskamp också? För någon sådan i vanlig marxistisk mening är lite svår att påvisa under perioden när Chrusjtjov utmanövrerade sina konkurrenter inom byråkratin, från Stalins död till sommaren 1957. De partiledare som Holmberg utpekar som socialismens försvarare är i första hand regeringschefen Malenkov, utrikesminister Molotov och inrikesministern och förre säkerhetspolischefen Berija. I deras kamp mot Chrusjtjov (som vi strax ska se ägnade de den mesta tiden åt att bekämpa varandra) var de uppenbarligen inte medvetna om att de hade att göra med en agent som var ute efter att återupprätta kapitalismen. I så fall skulle de ha mobiliserat proletariatet. Alltså måste klasskampen ha förts i en annan form än den vanliga.

Det är här som en av maoismens stora teoretiska käpphästar kommer in i bilden. Alla sätt att förstås bra utom de dåliga. Men maoisterna nöjer sig inte med det: i kampen inom partiet är alla sätt utom den rätta linjen ”borgerliga”. Därmed kan avvikare stämplas som borgaragenter även om deras handlingar inte omedelbart tycks gå ut på att återupprätta kapitalismen. Det behövs inte så speciellt mycket för att trilla dit. Det räcker med att föreslå en reträtt (sådana kan ju vara nödvändiga ibland) eller att inte vilja gå fram så fort (ibland behövs tålmod) som Mao vill, så går man samma väg som Liu-Shao-shi eller Lin Piao. Hur pass seriöst bidrag till marxismen den här teorin är framstår ju klart om man tillämpar den på motsättningarna inom bourgeoisien. Vem vågar påstå att en borgare som förespråkar en linje som är dålig för kapitalismen (t ex president Johnson i Vietnam) är en agent för världsproletariatet?

Men låt oss anta att Holmberg har rätt, att Malenkovs linje var marxist-leninistisk och Chrusjtjovs linje kapitalistisk. Vilket konkret uttryck tog sig detta då?

1. En klasskamp på ideologisk nivå

Stalinisterna är fixerade vid Stalins person. Därför förlägger de Chrusjtjovs seger till det berömda talet vid tjugonde partikongressen 1956, där Stalin anklagades för mord och maktmissbruk. Men då var Malenkov redan besegrad. Vad hände med det ideologiska arvet från Stalin före den tidpunkten? Fanns det några motsättningar?

Chrusjtjovs tal 1956 kom inte som en blixtnedslag från klar himmel. I själva verket hade den döde diktatorn plockats isär bit för bit alltsedan 1953.

Tre exempel:

- a) Redan i maj -53 spolades Stalins sista ”stora teoretiska verk”, *Socialismens ekonomiska problem*, ur partiskolningen. Medan Stalin levde hade den stötts och blötts och citerats fram och baklänges som den högsta visdom (Leonhard, *Det nya Sovjet*, sidan 83).

- b) En månad senare publicerar centralkommittén en rad teser om partiets utveckling med anledning av femtioårsfirandet av andra partikongressen. Tidigare hade Stalins namn varit synonymt med partiet. Men nu nämns han knappast alls (Leonhard, sidan 127).
- c) I januari 1954 ersätts Stalins ”ovärderliga verk” *SUKP(b):s historia* (den som både SKP och (r) har gett ut) med en i all hast ihoprefsad antologi som grund för partiskolningen (Leonhard, sidan 127).

Om ”klasskampen mellan Chrusjtjov och Malenkov tilldrog sig på det ideologiska planet borde det väl åtminstone finnas ett enda dokument som styrker att Malenkov var emot att Stalin sopades bort ur partiskolningen. Men det gör det inte. Tvärtom: vid tjugonde partikongressen anslöt sig Malenkov till dem som attackerade Stalin för personkult och maktmissbruk! (Leonhard, sidan 120).

2. En klasskamp för och emot partiets byråkratiska förfall

Vid den partikongress som ägde rum strax före Stalins död framstod Malenkov som dennes efterträdare. Malenkov höll ett tal som spelar en nyckelroll i Holmbergs upphöjande av honom till marxismen-leninismens store försvarare. Det var en våldsamt salva mot bristerna i partiet: byråkratisering, maktmissbruk och avideologisering. Vid kongressen togs beslut om åtgärder mot detta. Men man måste vara stalinist för att bli förvånad över att de stannade på papperet. Det finns inget som tyder på att den nittonde kongressen spelade någon roll i motsättningarna mellan Chrusjtjov och Malenkov. Själva kärnan i de storordiga fraserna, att proletariatet i högre grad måste dras in i landets styrelse, nonchalerades som vi redan konstaterat. Det erkänner Holmberg.

Här låter i stället Holmberg en annan av marxist-leninisterna dyka upp. Berija skulle ha medverkat till, att i enlighet med nittonde kongressen, återupprätta en massa partimedlemmar som blivit orättvist utrensade. Men Berija försvann själv på ett tidigt stadium, antagligen redan sommaren 1953. Vad hade Malenkov att säga om honom? Vid ett CK-plenum i juli förklarade han att Berija, i kapitalisternas intresse, hade underminerat Sovjet (Pravda 10/7-53, citerat i Leonhard sidan 73). För fullständighetens skull kan man tillägga att han blev fördömd av Enver Hoxha, som en man som försökt föra albanerna bakom ljuset (Leonhard, sidan 188). Därmed hamnar Holmbergs värdering av Berija i rätt underlig dager.

3. En klasskamp om ekonomins inriktning

Nu är vi framme vid den punkt där de verkliga motsättningarna fanns. Men om dessa ses som en klasskamp mellan en borgerlig och en proletär linje blir resultatet rena katastrofen för Holmberg. Det var nämligen Chrusjtjov som drev Stalins linje och Malenkov som försökte revidera den. Chrusjtjov stöddes, som vi strax skall se, av Mao! Av Holmbergs lilla lista blir ingenting kvar: De två viktigaste personerna efter Malenkov – Molotov och Kaganovitj – gick nämligen på Chrusjtjovs linje. På Malenkovs sida återfinns vi två av de värsta ”kapitalist-agenterna”: Mikojan, ministern för inrikeshandel (det var han som var hårdare än Chrusjtjov i sina angrepp på Stalin vid tjugonde kongressen) och ministern för lätta industrin, en inte helt okänd herre vid namn Kosygin.

Malenkovs ekonomiska plan

Malenkov lade i maj 1953 fram en plan för en språngartad höjning av folkets levnadsstandard. Wolfgang Leonhard summerar:

”Betydelsen av den nya kursen inom den ekonomiska politik som Malenkov förkunnade, gick långt utöver diverse praktiska ekonomiska problem. Det var i verkligheten ett avsteg från viktiga stalinistiska principer: I stället för den tunga industrins företrädesställning restes kravet på sidoordnad utveckling av den tunga industrin och den lätta industrin; i stället för Stalins krav på

att handeln gradvis skulle ersättas av ett direkt varuutbyte proklamerades en utvidgning av handeln; de materiella drivkrafterna framhövdes starkare än någonsin förr, kolchosböndernas privata egendom skulle inte inskränkas”. Marknaden utvidgades genom avskaffandet av de obligatoriska leveranserna från böndernas privata jord. Stalin måste ha tuggat fradga där han låg uppstoppad i glasburken bredvid Lenin på Röda Torget. Exakt motsatt uppfattning hade han ju argumenterat för i sin sista skrift, Socialismens ekonomiska problem (som vi redan sett spolades den boken samma månad som Malenkov lade fram sitt förslag).

Malenkovs revidering av Stalins femårsplan för 1951 – 1955 var så total som den gärna kunde bli:

Föreslagna ökningar

Stalin	Malenkov	varuslag
80%	240%	konfektionsvaror
70%	180%	textilvaror
90%	230%	Kött

(Leonhard s 87)

Chrusjtjov presenterade kort därefter ett annat förslag, fortsatt prioritering av tung industri efter Stalins linje, och ett omfattande nyodlingsprogram. Holmberg kan ju kalla nyodlingsprogrammet för äventyrspolitik, men faktum är att Chrusjtjov bara ville verkställa Stalins plan av 1940, om än i utvidgad form (Nove, *An economic history of the USSR*, s. 330).

Holmberg medger att det fanns en strid utefter de här linjerna, men blundar totalt för konsekvenserna. Sovjet svävade nämligen inte omkring i tomma intet. I Europa gick utvecklingen in i sitt mest kritiska skede sedan krigsslutet: Västtyskland drogs in i NATO och återupp-rustades. Därmed skärptes de internationella spänningarna. Tillsammans med försvarsminister Bulganin och Chrusjtjov gick Holmbergs två ”marxist-leninister” Molotov och Kaganovitj till attack mot Malenkovs politik som innebar en klar försvagning av Sovjets militära potential Leonhard skriver:

”Redan de första åtgärderna under den nya kursen hade resulterat i en tillbakagång för den tunga industrin och hade bringat Sovjetunionens förpliktelser gentemot Kina och andra östblocksstater samt rustningsindustrin i farozonen.” (Leonhard sidan 94)

Här har vi den för Holmberg mest förödande punkten: Malenkovs politik skulle ha krävt att ”den fredliga samexistensen” i den form Chrusjtjov senare med all rätt gisslats för, hade fått proklamerats tidigare. I ett tal i Prag i början av 1964 kritiserade Chrusjtjov i våldsamma ordalag USA-imperialismens ökade aggressivitet. Vid denna tidpunkt hade Malenkov-gruppen fortfarande kontroll över Pravda och återgav Chrusjtjovs tal med samtliga kommentarer om ökande internationella spänningar bortcensurerade (Pravda 15/6-54, citerat i Leonard, sidan 91)!* Detta, därför att de självklart stred mot prioriteringen av konsumtionstillverkningen. Men i det långa loppet kunde den utrikespolitiska situationens försämring inte döljas. Därmed var Malenkov knäckt. Han gjorde självkritik och förklarade sig sluta upp bakom Chrusjtjovs politik. Holmberg förklarar detta med att han ville ligga lågt ett tag och komma tillbaka senare. Ett märkligt beteende under en kontrarevolution!

En delikat fotnot i sammanhanget är att Isaac Deutscher i en artikel kort efter detta skrev att ”Chrusjtjov och Bulganin kan ha störtat Malenkov med avsikt att föra partiet tillbaks in i de gamla stalinistiska banorna.” 1953 gav Deutscher ut en hel bok som är en enda lovsång till

* Hela talet finns på marxistarkivet: [Chrusjtjovs tal 1956](#).

Malenkov.* Han menade att hans reformer (frigivandet av politiska fångar etc) var inledningen till den antibyråkratiska revolution Trotskij arbetat för. Men där bedrog han sig.

Malenkov och Kina

Sovjets motdrag när Tyskland gick med i NATO blev att försöka stärka Kina militärt. Allmän värnplikt skulle addera tjugo miljoner soldater till Sovjets försvar. Men den kinesiska industrin var otillräcklig för att beväpna dem. Här hittar vi sambandet mellan Chrusjtjovs ekonomiska politik och Kinas intressen. I oktober 1954 flög Chrusjtjov och Bulganin till Peking och lovade leverera utrustning till uppbygget av en tung industri i Kina. Han lämnade Mao krediter på 520 miljoner rubler. Detta var åtskilligt mer än Stalins samlade ”generösa återuppbyggnadshjälp” (Holmberg) på trehundra miljoner, också de i krediter. Som jämförelse kan nämnas att Polen samtidigt hade fått 450 miljoner! (Schwarz, *Tsars, Mandarines and Commissaries*, sid. 158 och 160) Chrusjtjov återlämnade dessutom en rad landområden till Kina som Stalin hade haft fräckheten att lägga rabarber på. Som Schwarz skriver:

”Denna period av positiva sino-sovjetiska relationer tycks vara intimt förknippade med Chrusjtjov-Bulganin-gruppens uppgång och Malenkovs fall”. (Schwarz, sidan 167)

Till detta kan vi lägga att Mao i ett tal i Moskva 1957 gratulerade Chrusjtjov till Malenkovs nederlag. (K. Fans antologi *Mao-tse-tung och Lin Piao*, sidan 213). Vid denna tidpunkt hade förstås allvarliga motsättningar redan börjat mellan Chrusjtjov och Mao, med det förändrar inte analysen av situationen före 1956.

Var fördes klasskampen i så fall?

Det kan man undra. Som vi sett motsvarar inte kampen mellan de olika byråkratlickarna fram till Malenkovs fall på någon punkt de klasslinjer Holmberg drar upp.

Är då ”Malenkov-Molotov-Kaganovitj-gruppen” av ”principfasta marxist-leninister” då helt gripen ur luften? En fraktion i partipresidiet med denna sammansättning existerade faktiskt några veckor på våren 1957. Men den var knappast mer än en bisarr parentes. Om det är detta som ska kallas kamp mot kontrarevolutionen får man inte ha höga anspråk. Man gjorde inte minsta försök att föra ut sina synpunkter utanför presidiets dörrar. När Chrusjtjov i juni återvände från ett statsbesök kunde Pravda publicera en bild där de tar emot honom med blomsterkvastar.

Antipartigruppen, som den kom att kallas, var alltför heterogen för att Holmbergs klassanalys skall kunna tas på allvar. Varför ingick Suslov, den idag högste pampen i partiet efter Brezjnevs? Molotov var emot Chrusjtjov därför att han ogillade hans utrikespolitik, speciellt återknytandet av kontakterna med Jugoslavien, som han själv hade varit drivande i att bryta. Men var Malenkov intresserad av Jugoslavien? Några år tidigare hade han varit med Chrusjtjov på jugoslaviska ambassaden och skålat. Alla angrepp på Jugoslavien hade avbrutits redan 1953, men inga dokument styrker att Malenkov motsatt sig detta. Vad Stalins person beträffar var Kaganovitj och Molotov uppenbart emot varje form av kritik. Men Malenkov hade ju, som vi redan sett, deltagit i Stalinkritiken vid tjugonde kongressen. I fråga om avspänningen som Chrusjtjov proklamerat 1956 var Molotov en bitter fiende – på samma sätt som han motsatte sig Malenkovs ekonomiska politik, eftersom den hade samma konsekvenser.

Det är som synes lättare att hitta frågor som delar än som förenar gruppen. Var som höll ihop den var i första hand Chrusjtjovs ekonomiska reform som de motsatte sig på skilda grunder. Chrusjtjov hade sin främsta förankring i partibyråkratin, som hittills suttit behagligt koncentrerad i Moskva och utgjorde en massiv påtryckningsgrupp. Därmed hotades Malenkovs bas

* Syftar på del 2 av boken *Ryssland efter Stalin*, vars första del finns i svensk översättning ([Ryssland efter Stalin. Del 1 – Bokslut över en era](#)). Hela boken finns dock bara på engelska: [Russia After Stalin](#)

att upplösas. Molotov och Kaganovitj var emot reformer i princip. Malenkov hade framträtt som en reformvän och var, som vi visat, inte främmande för att lämna de gamla, väl upptrampade stalinistiska spåren. Men just den här reformen var oacceptabel. Detta var den bräckliga grundvalen för ”antipartigruppen”.

Maoister brukar hävda att Chrusjtjovs reform var ”kapitalistisk”. Rent nonsens! Ett par år senare avskaffade den, och man återgick till det gamla beprövade systemet. Detta noteras i SKP:s virriga Sovjetbroschyr, fast utan att några konsekvenser tas.

”Antipartigruppen” kastades ut ur partiet med administrativa metoder. Dess mesiga och halv-hjärtade motstånd kan nog delvis förklaras av hotet att offentliggöra dokumenten om medlemmarnas roll i massmorden på trettioalet. (Leonhard, sidan 231)

Slutsatser

Efter den här granskningen av partikampen kan man nog med gott samvete avfärda Holmbergs ”klassanalys”. Vad vi sett är bara den stalinistiska monolitens sönderfall i en mängd olika byråkratlickar. Holmbergs bok står på samma nivå som de övriga falsifikaten om Sovjet som Oktoberförlaget sprider, SUKP(b):s historia, boken om trotskismen och den bedrövliga sovjetbroschyren. Holmberg har utlovat en fortsättning om ”Sovjets utveckling mot kapitalism och socialimperialism”, som vi kanske får tillfälle att syna.

Not om tjugonde partikongressen

Holmberg visar klart och redigt att tjugonde kongressens protokoll är proppfulla med revisionistisk smörja. Vi håller med. Felet är att han tror att ”fredlig övergång till socialism” och ”fredlig tävlan mellan kapitalism och socialism” var några nyheter. Detta hade ju hela tiden varit de praktiska konsekvenserna av Stalins politik. Vilken är annars innebörden, t ex av orden om avväpning av motståndsrörelserna i Europa efter kriget?

Men det vore lika ogint att kritisera ett revisionistiskt parti för att dess ledare pratar revisionism som att kritisera stolen för att den inte är ett bord. En viktig aspekt av tjugonde kongressen – en aspekt som Holmberg fullständigt glömt – är de för proletariatet positiva åtgärderna som följde i dess kölvatten. Den olidliga arbetslagstiftningen luckrades upp. Avskaffad blev lagen av den 27 juni 1940, enligt vilken en arbetare som kom mer än tjugo minuter för sent till jobbet (det räckte med en gång) skulle släpas inför domstol. Avskaffade blev skolavgifterna för utbildning över åttonde klass (införda 1940), som i praktiken gjorde det omöjligt för arbetarbarnen att läsa vidare. Sociala förmåner för pensionärer och invalider förbättrades. Arbetstiden skulle före 1960 minska till sju timmar och till sex för tunga arbeten, men bibehållen lön. Till skillnad från de fagra löften Stalin strödde kring sig, följdes besluten. (Leonhard, sidan 193) Om dessa åtgärder andas inte Holmberg. Man får heller inte glömma det kulturella tövädret, även om det bara var en episod. När arbetarklassen i Polen och Ungern kände tyglarna slakna och därför reste sig, stramades de åt över hela linjen. I november 1956 höll partiideologen Suslov (Chrusjtjovitj numera) tal om Stalins goda sidor – utan att nämna några dåliga. (Leonhard, sidan 220)

MM

Ur *Marxistiskt Forum* (Organ för SKP) 7/1975

Britta Ring: När blev Sovjetunionens kommunistiska parti revisionistiskt?

Nils Holmberg fortsätter i del 2 av *Fredlig kontrarevolution* (Oktoberförlaget, Pris 23:50) att analysera orsakerna till att Sovjetunionen, världens första socialistiska stat, har kunnat urarta till kapitalism. I första delen behandlades utvecklingen från 1917 till ”avstaliniseringen” 1956-57. I andra delen behandlar författaren utvecklingen 1957-58 med vissa tillbakablickar mot 30-talet, där han bl a redogör för hur det kommunistiska partiets medlemssammansättning har förändrats.

I inledningen till del 2 beklagar författaren att del 1 knappast fick någon allvarlig kritik från läsarna, men hoppas att den ska komma så småningom – inte bara på del 1 utan på alla tre delarna. Ty det kommer även en del 3, som främst ska handla om utrikespolitik – social-imperialismen. I väntan på denna vill jag så gott det går försöka recensera del 2, inte uttömmande – den recensionen får anstå tills alla delarna har kommit ut – men med koncentration på några väsentliga punkter.

Kampen mellan de två linjerna

Boken inleds med en redogörelse för kampen mellan de två linjerna i det socialistiska lägret och den internationella kommunistiska rörelsen åren 1957-61. Det är en bra och värdefull sammanfattning speciellt för de marxist-leninister och andra intresserade, som själva inte har erfarenheter från den tiden. För oss äldre fungerar den huvudsakligen som ett uppfriskande av minnet – nyttigt även det. Detsamma gäller avsnittet om Chrusjtjovs försök att ”förnya” den marxist-leninistiska läran om staten genom att införa begreppet ”hela folkets” stat, för att förklara bort motsättningarna mellan det byråkratiska styrande skiktet och det arbetande folket i Sovjetunionen.

I själva verket råder ju mycket hårda klassmotsättningar i Sovjet och en bitter klasskamp pågår mellan förtryckare och förtryckta. Här är staten som alltid ett organ för den härskande klassen – i detta fall den statskapitalistiska byråkratin.

Stalin mobiliserade inte folket

Ett kapitel handlar om hur revisionismen sattes i system i Sovjet, delvis genom att de intellektuella, från att ha varit en liten minoritet i det kommunistiska partiet på 30-talet, fick kompakt majoritet på 50-talet, medan arbetarklassen mer och mer åsidosattes. Uppgifterna om förändringarna i partiets medlemssammansättning hör till det intressantaste i boken. Ur de intellektuellas led rekryterades en maktfullkomlig byråkrati. Stalin själv underskattade uppenbart den politiska skolningens betydelse och instämde t ex vid ett tillfälle reservationslöst i de gamla borgerliga lärarnas bannor mot studenterna för att de var alltför intresserade av politik istället för att bli rena experter i den tekniska utvecklingens tjänst. Stalin förstod aldrig att, som Mao, gå ut till massorna och mobilisera dem att ”storma högkvarteret”, när byråkraterna hade tagit makten där.

Stalins eget förhållande till byråkratin var motsägelsefullt och inkonsekvent. Enligt Sovjetunionens revolutionära kommunisters program, citerat i del 1, sid 37, använde sig Stalin ”av byråkratin för att bekämpa byråkratin och kunde därför inte besegra den slutgiltigt”. Och Nils Holmberg nämner i del 2, sid 87, att på basis av ”nomenklaturan”, som inte kan ha tillkommit utan Stalins uttryckliga gillande, höll redan på 30-talet ett privilegierat skikt på att växa fram ur de intellektuella. (Nomenklatur är en förteckning över de ledande posterna i partiet, staten,

industrin och administrationen, vilkas innehavare tillsätts uppifrån och automatiskt får mycket stora personliga förmåner, liknande den kapitalistiska överklassens.)

Bokens två sista kapitel behandlar det sovjetiska utsugarsamhället av idag. Hur ska detta nya utsugarsamhälle betecknas? Den härskande klassen äger ju formellt inte produktionsmedlen. De är samhällsägda. Holmberg fastslår:

Det som avgör om ett samhälle är socialistiskt eller ej är frågan om vem som har den politiska makten. Innehas den av en utsugarklass, som utnyttjar produktionsmedlen till att utsuga andra samhällsmedborgare, kan samhället omöjligen vara socialistiskt även om produktionsmedlen är aldrig så mycket samhällsägda (sid 134). I ett socialistiskt samhälle måste det vara arbetarklassen som har makten – annars kan man inte tala om socialism. Men i Sovjet är det inte proletariats diktatur utan byråkratbourgeoisins diktatur som råder. Och ekonomiskt måste systemet betecknas som renodlad monopolistisk statskapitalism. (Inte att förväxla med statsmonopolistisk kapitalism, vilket betecknar den ”traditionella” kapitalismen i dess monopolistiska och imperialistiska stadium.)

Detta förhållande rubbas inte av det faktum att det fortfarande finns ett omfattande system av sociala förmåner i Sovjet, att hyrorna är låga jämfört med Sverige osv. Holmberg framhåller att det ligger i den härskande klassens eget intresse att hålla arbetskraften i någotsånär god kondition så att den kan klara av de hårda krav som den tekniska utvecklingen och den allt hårdare produktionstakten kräver. Det har visat sig även i Västeuropa.

Ett intressant avsnitt är det som behandlar kollektivböndernas levnadsvillkor och den omfattande privata livsmedelsmarknaden, där kollektivbönderna säljer produkterna från sina privata jordlotter och därmed fungerar som småproducenter. Periodvis har statens betalning för de obligatoriska leveranserna från kollektivbruken varit så låg, att den inte ersatte bönderna ens för deras egna kostnader. De privata jordlotterna blev böndernas räddning från svält och ruin. För många har den privata jordlotten blivit huvudintresse och huvudsaklig inkomstkälla.

Redan i mitten av 50-talet, när jag själv var i Sovjet, spelade denna privata marknad en mycket stor roll. Det var där man kunde finna frukt, grönsaker och kött i rik sortering till höga priser, medan de statliga butikerna mest hade korb, ost, rökt fisk och konserver, kål och potatis, men så gott som aldrig t ex tomater och mycket sällan äpplen. Enligt Nisse Holmberg har den privata livsmedelsproduktionen fått så stor betydelse för den sovjetiska ekonomin att man inte vågar röra den. Samtidigt lider de statliga och kollektiva jordbruken av svår ineffektivitet och katastrofalt låg avkastning.

Avslutningsvis går författaren lite närmare in på hur ”hela folkets stat” i Sovjet fungerar som organ för byråkratbourgeoisins herravälde och utövar en skoningslös diktatur över det arbetande folket. Han visar hur korruptionen griper omkring sig och hur partikoryféerna godtyckligt utövar sin makt, samtidigt som alla protester hårdhänt undertrycks.

Byråkraterna och proletariats diktatur

I Nisse Holmbergs bok finns vissa svaga punkter som rör väsentliga avsnitt och därför måste bearbetas särskilt noggrant i den fortsatta analysen. Det gäller främst bedömningen av den ”stalinistiska” perioden och Stalins roll. Problemet med byråkraternas växande makt under 30-talet avfärdas t ex lite för lätt med de motsägelsefulla orden: ”De hade nått dit (dvs till de viktiga posterna i maktens centrum. BR) genom att under Stalins ledning tjäna den proletära diktaturen” (sid 81). Och på ett annat ställe heter det:

”Det var 1966. Då hade den privilegierade byråkratiska eliten ännu bara börjat växa fram ur de intellektuellas skikt. Den tvingades då och i lång tid därefter av Stalin, som stöddes av massorna, att tjäna den proletära diktaturen och det socialistiska uppbygget. Den hatade honom för det, vilket

partikongresserna 1956 och 1961 nogsamt bar vittne om, men den löd hans order även om den i många fall fuskade och gjorde sitt arbete uruselt” (sid 102).

I sin recension av bokens första del i MF nr 1/75 frågar Sture Ring om man kan säga att det var först efter Stalins död som det spårade ur. Om detta sägs i del 1:

”Redan långt före Stalins död hade proletariatet i Sovjetunionen faktiskt upphört att utöva den proletära diktaturen. Den utövades för dess räkning av byråkraterna. Det var skälet till att Stalin misstänksamt vakade över deras förehavanden och med hård hand tvingade dem att tjäna den proletära diktaturen” (sid 135).

Och Holmberg fortsätter:

”När Stalin dött kunde dessa byråkrater fritt och snabbt genomföra den omvandling i småborgerlig och borgerlig riktning som de länge traktat efter.”

Tyvärr besvarar inte del 2 den fråga som ställdes i Sture Rings recension av del 1: Hur gick det till när byråkraterna på representativt sätt utövade proletariatets diktatur? Jag vill tillägga: Kan proletariatets diktatur utövas av några andra än av proletariatet självt? Är det i så fall verkligen fråga om proletariatets diktatur?

Hur stod det till med Stalins eget förhållande till massorna? När man läser den av honom personligen sanktionerade versionen av SUKPb:s historia, kortfattad kurs, studsar man onekligen inför ett uttalande av honom, som gjordes under sorgedagarna efter Lenins död 1924:

”Vi kommunister är människor av särskild resning. Vi är skurna av särskilt virke. Vi är det som bildar den store proletäre strategens, kamrat Lenins armé. Intet är högre än äran att tillhöra denna armé. Intet är högre än kallet att vara medlem av det parti, vars grundare och ledare kamrat Lenin är...” (sid 327 i Arbetarkulturs utgåva 1949)

Denna syn på kommunisterna som ett slags elitmänniskor förebådar (eller tycks i varje fall förebåda) den säregna typ av sekterism, dikterad av auktoritär partiegoism, som kommit att präglade de av SUKP starkt påverkade revisionistpartierna i Västeuropa. PCP i Portugal är, såvitt jag förstår, ett aktuellt exempel. Samma sekterism kommer till uttryck i den av SUKP dominerade Kommunistiska internationalen t ex i slutet av 20-talet och början av 30-talet liksom i det sovjetiska partiets långtgående krav på blind politisk följsamhet från broderpartiernas sida, där Sovjets nationella intressen sattes främst (se t ex *Morgonens flod* av Han Suyin).

I del 1 skriver Holmberg att den årliga ”tjistkan” – rensningen av partiet och *hela den politiska och ekonomiska administrationsapparaten* – infördes på Lenins initiativ (sid 10). På sid 12 låter han Stalin i ett tal 1928 redogöra för hur massorna genom kontroll underifrån skulle göra slut på byråkratin. Men tjistkan och kontrollen underifrån avskaffades på 30-talet och ersattes, om Holmberg har rätt, av Stalins *personliga* kontroll över byråkraterna. Av detta drar dock författaren inga slutsatser.

När blev SUKP revisionistiskt?

Vi kritiserar med rätta Chrusjtjovs ”omvända personkult”, när han för att slippa en obehaglig politisk analys och slippa ta sin del av ansvaret lät Stalin bli syndabock för allt som dittills gått snett. Men är det inte också fråga om en överskattning av en enda personlighets betydelse, när man som Nisse Holmberg säger att Stalin ”tvingade” byråkraterna att tjäna den proletära diktaturen ända till sin död?

Mina egna erfarenheter tyder på att förtrycket inte inleddes efter 1956 utan långt dessförinnan. Och det var ett hårt förtryck med starka inslag av terrormetoder. Min första hårdhänta lärdom fick jag under ett månadslångt besök i DDR 1952. Det hade gjort mig beredd på vad som

kunde vänta när jag kom till Sovjet i slutet av 1954. Det var ett slutet samhälle med svår varubrist och livsmedelsköer överallt utom på kolchosböndernas privata marknad. Försiktiga människor, rädda att tala om känsliga saker med utlänningar (fast min kontakt i viss mån underlättades av att jag var kommunist). En maktfullkomlig och öppet föraktfull byråkrati i stora svarta bilar och tjänsterum med plyschdraperier och jätteskrivbord.

Samhället präglades av oerhörda klyftor mellan människor med makt och de maktlösa, mellan ideologi och praktik, ord och handling. Dogmatiska fraser om marxismen-leninismen som ledstjärna, den store Lenin som banerförare, den demokratiska centralismen och omsorgen om sovjetmedborgarna å ena sidan. Grov och öppen korruption, särskilda butiker och finare sjukhus för byråkraterna, svåra alkoholproblem och intolerans mot ”avvikare”, judediskriminering, prostitution, kvinnoförakt maskerat i puritanism och artighetsfraser, ”tjallarsystem” på arbetsplatsen å den andra sidan. ”Spindeln” i förtryckets nät var SUKP:s centralkommitté med dess enorma administrativa apparat av byråkratiska politruker, dess beskyddarsystem (om vissa byråkrater visste alla inofficiellt att de hade ”beskyddare” i CK och därför inte kunde sparkas annat än möjligen snett uppåt, hur odugliga de än var), dess agenter och tjallare som fanns överallt och kontrollerade varje medborgares politiska lojalitet.

Denna situation var inte ny 1954, snarare gammal och van för sovjetmedborgarna. Chrusjtjovs – som det visade sig skenbara – uppgörelse med stalinismen” vid den 20:e partikongressen 1956 medförde en tillfällig lättnad. Människorna började tala. De vågade berätta mer öppet om vad de varit med om, hur anhöriga till dem skickats till fångläger eller mördats i slutet av 30-talet för att sen i vissa fall ”upprättas” postumt på 60-talet – ett cyniskt hån mot all rättvisa. Hur efter kriget fångar som undkommit med livet ur nazistiska ger vid hemkomsten behandlades som förrädare och diskriminerades på olika sätt eller helt enkelt placerades i läger på nytt.

Men perioden av lättnad i förtrycket varade inte länge. Snart lades locket åter på och sovjetmedborgarna råkade ur askan i elden.

Erfarenheter av det här slaget leder oundvikligen till att man frågar sig: *När* bröts det sovjetiska kommunistpartiets ”masslinje”? När blev det revisionistiskt? Måste man inte räkna med att det hade varit revisionistiskt under en ganska lång tid, innan produktionsförhållandena kunde ändra karaktär och bli kapitalistiska? Allt detta kunde ju inte hända praktiskt taget över en natt. Eller ska man utgå från att Stalin personligen hindrade revisionismen från att framträda ända tills han dog? Måste man inte stället fastslå att Stalin på väsentliga områden inte handlade som en marxist-leninist? De allvarliga bristerna i hans förhållande till massorna å ena sidan och byråkraterna å den andra gör, att man som jag ser det i fortsättningen borde nöja sig med att tala om de ”fyra stora”.

Vi måste analysera orsakerna

Nils Holmberg anför själv exempel på allvarliga politiska fel och missbedömningar som Stalin gjorde under 30-talet. Ett område som Holmberg inte visar minsta intresse för men som också måste undersökas är kvinno- och familjefrågorna. Där blev partiets inställning snart mycket auktoritär och enligt vad jag kan förstå utvecklades en fullt tydlig patriarkalisk revisionism på 30-talet. T ex förbjöds abort år 1936 – ett förbud som man senare tvingades upphäva.

Eller som den franske marxisten Charles Bettelheim uttrycker det i sin ”Prolog till klasstriderna i Sovjetunionen”:

”För oss är det alltså nödvändigt att förstå orsakerna till varför det som var den första segerrika socialistiska revolutionen nu slutat i dagens sovjetiska verklighet. Utan en sådan förståelse – och trots de positiva och oersättliga lärdomar som kan fås ur den kinesiska revolutionens framgångar –

är risken mycket stor för att något som, här eller annorstädes, börjar som en proletär revolution, utmynnar i något helt annat än socialism (ur Zenit nr 4/75. Bettelheims bok *Klasstriderna i Sovjetunionen*, del 1, kommer enligt uppgift ut i svensk översättning i höst).*

För att anknyta till Nils Holmbergs egna ord i förordet till andra delen av *Fredlig kontrarevolution*:

”Vi tror nämligen inte att *Fredlig kontrarevolution* är sista ordet i fråga om sovjetbyråkraternas monopolistiska statskapitalism och socialimperialism. Det enda vi gör anspråk på, är att den är ett försök att sammanfatta och, i den mån det inte gjorts tidigare, analysera dessa företeelsers uppkomst, karaktär och perspektiv.

Fredlig kontrarevolution måste, trots brister, betraktas som ett ambitiöst försök att börja angripa denna oerhört svåra uppgift. Det måste bli en uppgift för många fler att fortsätta.

Britta Ring

* Finns på marxistarkivet: [Klasstriderna i Sovjetunionen - Första perioden 1917-1923](#).

Ur *Marxistiskt Forum* (Organ för SKP) 1/1976

Debatt om Stalin. Redaktionen kommentar:

I *Marxistiskt Forum* 7/75 recenserade Britta Ring "Fredlig kontrarevolution II" av Nils Holmberg. Några av de frågor som hon ställt till diskussion har väckt reaktioner bland en del av våra läsare. De skriftliga inlägg som kommit till redaktionen publicerar vi i detta nummer, inklusive en kommentar av Britta Ring.

Eftersom Britta är medlem av redaktionen och några läsare ifrågasatt syftet med recensionen vill vi klargöra redaktionens syn på frågorna. Vad först beträffar syftet framgår detta av recensionen. Nils Holmberg har i andra delen av sin bok begärt kritiska synpunkter på sin framställning. Brittans recension var ett försök att tillmötesgå denna begäran genom att ifrågasätta vissa ståndpunkter i frågan om Stalin. Frågan om Stalin har varit kontroversiell i den kommunistiska rörelsens historia. Värderingen av marxist-leninisten Stalin har alltsedan revisionisterna tog makten i Sovjetunionen varit en vattendelare mellan marxism-leninism och revisionism. Revisionisterna betraktar Stalin som en i huvudsak negativ personlighet i Sovjetunionens och den kommunistiska rörelsens historia. Marxist-leninisterna däremot betraktar honom som en i huvudsak positiv personlighet. Detta är utgångspunkten för marxist-leninister. Men därmed är inte hela frågan om Stalin avklarad. Om vi säger, att de positiva respektive de negativa sidorna hos Stalin förhåller sig som 70-30 – vilket kamrat Mao Tsetung vid ett tillfälle sagt – så är det inte oviktigt att öppet diskutera innebörden av den negativa sidan i syfte att dra lärdomar för framtiden. De som inte vill lära av historien tvingas nämligen att upprepa misstagen.

Vi tycker därför att det är bra, att Nils Holmberg i sin bok tagit upp frågan om Stalin och lagt fram värdefulla fakta och synpunkter för att förstå den. Vi tycker också det är bra, att Britta Ring ställt vissa frågetecken inför Nils Holmbergs framställning. Vi tror nämligen inte, att sista ordet i fråga om Stalin sagts och det gör naturligtvis inte heller Nils Holmberg. Frågan om Stalin kommer slutgiltigt att lösas först när Sovjetunionens kommunister på allvar tagit itu med den och det kommer knappast att ske förrän proletariats diktatur på nytt återupprättats i Sovjetunionen. Men vi kan naturligtvis inte sitta med armarna i kors till dess. Värderingen av Stalin är en del av värderingen av den kommunistiska världsrörelsens historia och av de historiska erfarenheterna av proletariats diktatur. Den angår alltså kommunisternas teori och praktik i alla länder. Det duger därför inte att sticka huvudet i busken och låtsas som om frågan om Stalin fortfarande inte är ett problem – för det är den. Från en marxist-leninistisk ståndpunkt måste vi djärvt angripa även denna fråga, analysera den, avgöra vad som är rätt och vad som är fel och på den grundvalen dra de nödvändiga slutsatserna, även om dessa inte är de slutgiltiga.

För att komma fram till sanningen måste vi göra undersökningar och diskutera och använda kritikens och självkritikens vapen. Det är i den processen oundvikligt att också fel och misstag begås. Men det som är riktigt kan framgå enbart ur kritiken av det som är felaktigt. Vi bör därför välkomna alla åsikter men sakligt avvisa de felaktiga och ansluta oss till de riktiga. Det är den marxist-leninistiska metoden. Ty endast motsägelsen leder vidare.

Vi anser att Britta Rings recension har ambitionen att sakligt diskutera, bl a utifrån personliga erfarenheter, läget i Sovjetunionen i början av 1950-talet. Men bland de synpunkter hon för fram finns det en del oklarheter och förhastade slutsatser, för vilket hela redaktionen bär ett ansvar. Vi vill därför i korthet göra följande klarlägganden:

1. Det är riktigt att den revisionistiska byråkratin redan under Stalins levnad lyckades erövra viktiga positioner i parti- och statsapparat och hur det gick till bör klargöras ytterligare. Men de fakta vi för närvarande har tillgång till visar samtidigt, att dessa borgerliga byråkrater inte

lyckades störta proletarietets diktatur i Sovjetunionen. Det skedde först efter Stalins död och bekräftades på SUKP:s 20:e partikongress 1956. Det var då som Sovjetunionen ändrade färg – övergick från proletarietets till bourgeoisins diktatur.

2. Det är riktigt att delar av folket i Sovjetunionen utsattes för övergrepp redan under Stalins tid och en del av orsakerna därtill har redan blottlagts. Det är också riktigt att vi ännu har ofullständiga kunskaper om omfattningen och konsekvenserna av dessa övergrepp, framför allt under den ytterst tillspetsade klasskampen i Sovjetunionen under 30-talet. Men man måste ändå bedöma dessa övergrepp på ett annat sätt än folkförtrycket under bourgeoisins diktatur efter 1956. De förstnämnda utgjorde avvikelser från och brott mot proletarietets demokratiska diktatur. Under Stalins tid tjänade politiken i huvudsak och väsentligen arbetarklassen och folket. Under de nuvarande sovjetledarnas borgerliga diktatur tjänar politiken den härskande byråkratbourgeoisin och riktar sig mot arbetarklassen och folket.

3. Stalin gjorde flera fel och misstag. Dessa beror delvis på Stalin själv. Men i grund och botten är de en del av SUKP:s och den dåvarande kommunistiska världsrörelsens fel och misstag. En del av dessa skulle ha kunnat undvikas, vilket bevisas av de erfarenheter som Kinas kommunistiska parti gjorde vid samma tid. Men en del av dem var oundvikliga på grund av de historiska förutsättningarna och avsaknaden av föregående erfarenheter att lära av. När vi gör en helhetsbedömning av Stalin finner vi, att han var en stor revolutionär. Han kämpade hängivet för revolutionen före 1917, han tillhörde ledarna för Oktoberrevolutionen, han försvarade arvet från Lenin, han bröt väg för världens första socialistiska stat, han bekämpade opportunisterna och kapitulanterna som Trotskij och Bucharin, han gick i spetsen för kollektiviseringen och industrialiseringen, han försvarade Sovjetunionen mot Hitler-fascismen och var med om att krossa denna, han bekämpade USA-imperialismens planer på världsherravälde och stödde de förtryckta folken och kort före sin död var han i färd med att ta itu med de allt mäktigare revisionistiska byråkraterna. I detta gjorde han fel och begick misstag – delvis mycket allvarliga. Men t o m hans misstag och fel är historiskt värdefulla, just därför att de är misstag och fel hos en hel världsrörelse, en hel historisk tidsperiod. Vi måste grundligt ta itu med dessa fel och misstag, så att de inte upprepas på nytt. Ty ”traditionen vilar som en mara på de levandes huvuden” (Marx). Men det hindrar inte på något vis, att vi räknar Stalin till marxismens 5 ledande personligheter. Liksom Marx, Engels, Lenin och Mao personifierade Stalin den internationella kommunistiska rörelsen under en bestämd period. Stalins teoretiska arbeten utgör alltså en rik källa till skolning i marxismen-leninismen.

4. Även om vi anser oss ha tillräcklig kunskap om sovjetsamhället för att göra denna allmänna värdering kvarstår en mängd viktiga problem olösta. Nils Holmberg har gett ett bidrag till lösningen av dessa problem i sina båda böcker. Trots det lämnas flera frågor obesvarade vilket Britta Ring noterar i sin recension. Det är viktiga frågor som vi marxist-leninister inte får lämna därhän, dvs överlåta åt den borgerliga historieskrivningen.

Vi måste skapa full klarhet också om historiska skeenden, som ytligt sett kan tala mot kommunismens sak. Därigenom lär vi av den kommunistiska rörelsens alla viktiga negativa erfarenheter, undgår att upprepa dem och stärker den kommunistiska rörelsen.

En viktig fråga är hur proletarietets demokratiska diktatur fungerade. Man kan ifrågasätta om inte t ex utrensningarna under 30-talet drabbade även det arbetande folket i så hög grad att de paralyserade människorna och därigenom starkt bidrog till att bereda väg för den fredliga kontrarevolutionen.

En annan huvudpunkt är *i vilken utsträckning* proletarietets diktatur under Stalins tid utövades av de proletära massorna själva.

De åsikter som Britta Rings recension ger uttryck för kan och bör naturligtvis diskuteras och kritiserats. Recensionen vidrör frågor rörande Sovjetunionen som inte kan kringgå i en vetenskaplig bedömning av orsakerna till den fredliga kontrarevolutionen.

Redaktionen

Nils Holmberg: Var JV Stalin revisionist?

De debattinlägg om Stalintidens Sovjet, som redaktionen fått efter publiceringen av Britta Rings i vissa delar kritiska recension av Nils Holmbergs bok ”Fredlig kontrarevolution” del 2, publiceras här, följda av ett svar från Britta Ring. Först ett inlägg av Nils Holmberg.

Marxistiskt Forum nr 7/75 publicerade en artikel, som kom mig att – tyvärr inte för första gången – undra vem tidskriften egentligen är organ för. Det var den av Britta Ring signerade artikeln ”När blev Sovjetunionens kommunistiska parti revisionistiskt?”

Britta Ring inleder sin artikel som en recension av *Fredlig kontrarevolution*, del 2. Ganska snart utformas den emellertid till en gemen revisionistisk attack mot den store revolutionären och marxist-leninisten J.V. Stalin.

Attacken börjar med att Britta Ring från bokens båda delar anför några citat, som behandlar sovjetbyråkratin och Stalins förhållande till den. Sammanfattande säger dessa citat, att den byråkratiska elit, som började växa fram under 1930-talet, vid Stalins död beklädde en stor del av de viktigaste posterna inom maktcentra och i näringslivet. Den hade nått dit genom att under Stalins ledning nitiskt tjäna den proletära diktaturen och det socialistiska uppbygget. Väl där förföll den, som sägs på andra av Britta Ring inte citerade ställen, ideologiskt och politiskt och fjärmade sig från massorna. Stalin kunde likväl, så länge han levde, med massornas stöd tvinga den att tjäna socialismens sak.

Detta föranledde Sture Ring att i sin recension av *Fredlig kontrarevolution*, del 1, (MF 1/75) fråga: ”Hur gick det till när byråkraterna på representativt sätt utövade proletariats diktatur?”

Britta Ring upprepar nu denna fråga och ställer själv ytterligare två: 1. ”Kan proletariats diktatur utövas av några andra än proletariatet självt?” 2. ”Är det i så fall verkligen fråga om proletariats diktatur?”

Tanken bakom Britta Rings frågor är uppenbar. Hon vill, försiktigtvis en smula förstuckt, hävda att revisionismen segrat och proletariats diktatur i Sovjetunionen upphört redan någon gång under Stalins livstid. Har hon rätt i det?

Frågor som Lenin besvarade redan 1919

Låt oss börja med Britta Rings första fråga.

Lenin har för länge sedan besvarat den med ja. I *Fredlig kontrarevolution*, del 2, s 62-63, citeras ett avsnitt ur Lenins Referat om partiprogrammet på Rysslands kommunistiska parti (b):s åttonde kongress i mars 1919, vilket recensenten tydligen missat. Där säger Lenin att kampen mot byråkratismen kan föras till slutet först då hela befolkningen deltar i styrelsen. Samtidigt konstaterar han att man i Sovjetstaten ännu inte hade nått dithän. Revolutionen hade undanröjt alla lagliga hinder för massornas deltagande i styrelsen, men det var ändå inte de som styrde

ty förutom lagen finns också kulturnivån som inte kan underordnas någon lag. Denna låga kulturnivå gör att sovjeterna, som enligt sitt program ska vara organ för en styrelse utövad av de arbetande, i själva verket är organ för en styrelse för de arbetande, utövad av proletariatets avancerade skikt men inte av de arbetande massorna.

Är Britta Ring med på att det rådde proletariatets diktatur i sovjetstaten i mars 1919? I så fall måste hon också, utgående från Lenins ord här ovan, medge att den faktiskt kan utövas av andra än proletärererna själva.

Förhållandet är givetvis inte tillfredsställande. Lenin ställde därför uppgiften att korrigera det. Under hans och Stalins ledning gjordes under en följd av år stora ansträngningar för att få en ändring till stånd. *Fredlig kontrarevolution*, del 2, som Britta Ring väl måste ha läst eftersom hon recenserar den, lämnar på sid 63-66 en hel del uppgifter om de framgångar som därvid uppnåddes.

Under den snabba utvecklingen i Sovjetunionen på 1930-talet började proletariatets deltagande i styrelsen att gå tillbaka. De ledande positionerna intogs då i växande utsträckning av en byråkratisk elit, som utsöndrades ur de sovjetiska intellektuellas led. Den vann sina positioner därför att den under Stalins och partiets ledning med nit och skicklighet tjänade den proletära diktaturen. När den väl vunnit dessa, började den fjärma sig från massorna. Men Stalin kunde som sagt likväl, så länge han levde, med massornas stöd tvinga den att tjäna den proletära diktaturen. Och inte bara med massornas stöd. Han hade ju också uppriktigt stöd av folk även på ledande poster i Politbyrån, CK, de statliga maktorganen, ledningarna på lägre nivå inom partiet och ledningarna för industrin. Det var alla dessa som avrättades, sparkades undan eller uteslöts, när byråkraterna efter hans död tillvällade sig makten.

Klassinnehållet i politiken visar vems diktatur det är fråga om

Här kan vi ta Britta Rings andra fråga, fastän även den egentligen redan är besvarad.

Titta på klassinnehållet i politiken, Britta Ring. Där hittar du svaret. Vad slags politik var det Stalin tvingade byråkraterna att föra? Vad ledde den till?

Den ledde till att revolutionen utvecklades, kontrarevolutionen undertrycktes, kollektiviseringen genomfördes och ett enastående industriellt uppbygge verkställdes. Den sovjetiska socialismen erhöll sin materiella grundval och säkrade sina möjligheter att försvara landet. De nazistiska angriparna besegrades och deras japanska bundsförvanter kördes ut från Asiens fastland. Korea och en hel rad av nazisterna ockuperade och förtryckta folk i Europa befriades. När kriget var över, genomfördes ett lika snabbt som omfattande återuppbygge av de stora krigshärjade delarna av Sovjetunionen. Under hela denna tid bedrevs också en utrikespolitik, som trots vissa fel och avvikelser, kännetecknades av proletär internationalism.

Visst var det proletariatets diktatur.

"Hur gick det till. . .?"

Sture Rings av Britta Ring upprepade fråga hör till dem som inte ens ordstävets sju vise män kan ge ett uttömmande svar på.

Fredlig kontrarevolution, del 1, återger en del av vad *Program för Sovjetunionens revolutionära kommunister (bolsjevikerna)* och *CK :s verksamhetsberättelse till SUKP:s 19:e kongress* har att säga i saken. Därav framgår att det efter 1945 i inte så få fall gick mycket mekaniskt, odemokratiskt, maktfullkomligt, byråkratiskt och t o m ohederligt till när byråkraterna utövade proletariatets diktatur.

Från tidigare skeden har Stalins artikel "Svindlar av framgångarna" en del att förmäla. Mera kan nog ingen säga utan att ha haft tillfälle att intervjua hundratals människor, som upplevt

utvecklingen i olika delar av Sovjetunionen, och att studera det stora skriftliga material, som bör finnas i de sovjetiska arkiven, om inte sovjetbourgeoisin förstört det. Sture och Britta Ring får låta sig nöjas med det ovan nämnda materialet. De bör då lägga märke till att det inte bara bevisar att en del av byråkraterna ställde till djävulskap och skada utan också att Stalin och de som stödde honom med hårda nypor tog itu med byråkratins oarter.

Britta Ring har flera och avslöjande frågor

Det har redan sagts att syftet med Britta Rings frågor är att smutskasta Stalin genom att påstå att revisionismen segrat och proletarietets diktatur i Sovjetunionen upphört redan under hans livstid. Hon bekräftar detta då hon längre fram i sin artikel reser den fråga dess rubrik ställer. Hon skriver där:

När blev det (SUKP) revisionistiskt? Måste man inte räkna med att det hade varit revisionistiskt under ganska lång tid innan produktionsförhållandena kunde ändra karaktär och bli kapitalistiska? Allt detta kunde ju inte hända praktiskt taget över en natt. Eller ska man utgå ifrån att Stalin personligen hindrade revisionismen att framträda ända tills han dog? Måste man inte i stället fastslå att Stalin på vissa områden inte handlat som marxist-leninist? De allvarliga bristerna i hans förhållande till massorna å ena sidan och byråkraterna å den andra gör, att man som jag ser det i fortsättningen borde nöja sig med att tala om de "fyra stora".

Meningen är naturligtvis att denna skur av frågor ska "avslöja" Stalin. Men den avslöjar bara Britta Ring. En människa som gör anspråk på att vara marxist-leninist borde känna till den dialektiska lag, som enligt Marx säger "att kvantitativa förändringar på en viss punkt slår om i kvalitativ åtskillnad". Hon borde också kunna tillämpa denna lag även på revisionismens utveckling i Sovjetunionen.

Om revisionismen i de revolutionära partierna

Vi vet, och det framgår även av *Fredlig kontrarevolution*, del 1, att det fanns revisionistiska strömningar i SUKP under alla åren efter revolutionen. Sådana finns och kommer att finnas i alla marxist-leninistiska partier ända till dess att kampen mellan de två linjerna, den borgerliga, som revisionismen representerar, och den revolutionära, företrädd av marxismen-leninismen, blivit slutgiltigt avgjord genom marxismen-leninismens seger.

Vi vet också, att revisionismen har två källor. En inre källa, som är borgerligt inflytande från bärare av det gamla utsugarsamhällets ideologi och alla från detta samhälle ärvda vanor, seder och föreställningar. Ibland kan dessa ha mycket djupa historiska rötter. Det är därför kampen mot revisionismen i Kina i dag tar formen av en kamp mot den 2 000-åriga konfucianismen. Och en yttre källa, som är kapitulation inför trycket (det ekonomiska, politiska, ideologiska och militära trycket) från imperialismen.

Under Stalins sista levnadsår var de i sovjetbyråkratin rotade revisionistiska strömningarna utan tvivel starka. Så starka att en hel rad företrädare för dem öppet framförde sina revisionistiska synpunkter och förslag i den diskussion som föregick 19:e partikongressen. För den skull kunde SUKP dock inte kallas revisionistiskt liksom SKP inte kan kallas revisionistiskt därför att Britta Ring slutit upp i den revisionistiska smädarkören mot Stalin. Dess politik bevisade att det då ännu var ett revolutionärt, marxist-leninistiskt parti. Dess 19:e kongress tog, som framgår av *Fredlig kontrarevolution*, del 1, klart och bestämt avstånd från de revisionistiska strömningarna och förklarade kamp mot dem.

Lagen om kvantitetens omslag i kvalitet gäller även revisionismen

Till följd av J.V. Stalins död några månader senare blev den kampen aldrig genomförd. Den dittills sorgfälligt maskerade revisionisten N.S. Chrusjtjov och hans gelikar lyckades genom intriger, list och kupper att manövrera ut lojala marxist-leninister från olika ledande poster

och besätta dessa med revisionister. Samtidigt löpte givetvis en hel del principlösa människor, som vände kappan efter vinden, över på den revisionistiska sidan och ökade dess numerära styrka.

Den dialektiska lagen, om kvantitetens omslag i kvalitet, säger, att när den ena sidan i en motsättning – i detta fall motsättningen mellan den borgerliga och den revolutionära linjen inom SUKP – stärks kvantitativt och därigenom får ett övertag, blir resultatet ett omslag i kvalitet. Omslaget sker inte gradvis utan genom ett språng i utvecklingen. Det språng, som blev resultatet av att den revisionistiska sidan i SUKP stärktes kvantitativt, skedde på SUKP:s 20:e kongress, där partiet avsvor sig marxismen-leninismen och knäste revisionismen. Då, men inte förr, blev SUKP ett revisionistiskt parti.

Och när ändrades produktionsförhållandena?

Produktionsförhållandena i Sovjetunionen ändrades vid samma tidpunkt och vid samma tillfälle i princip från socialistiska till kapitalistiska. Det dröjde några år innan detta faktum och dess innebörd stod klara. Det berodde på att det ännu fanns ett ganska starkt motstånd mot revisionismen inom SUKP. Först när detta hade slagits ned och revisionisterna befast sin seger, kunde de tillåta sig att utan hämningar visa vad det innebar att de tillvällat sig makten över partiet, staten och de samlade produktionsmedlen. År 1961 var de säkra i sadeln. Då gav de också klart besked: proletarietets diktatur hade upphört i Sovjetunionen och partiet omvandlats till ”hela folkets parti”. Men ett orubbligt faktum är ändå, att produktionsförhållandena ändrades på 20:e partikongressen 1956. Kanske inte precis över en natt, men under de få dygn som förflöt från det att Chrusjtjov hållit sitt tal om den nya revisionistiska politiken och till dess att kongressen godkände den. Också här rörde det sig om ett språng i utvecklingen, även om det var ett språng i reaktionär riktning.

Stalins roll i kampen mot revisionismen

”Ska man utgå ifrån att Stalin personligen hindrade revisionismen från att framträda ända tills han dog?” undrar Britta Ring.

Inte om man sätter likhetstecken mellan ”personligen” och ”ensam”, men annars går det bra för sig. Det är ett orubbligt faktum att personen Stalin i hela sitt liv bekämpade och slog tillbaka revisionismen på samma sätt som personen Lenin gjort det. Stalin avslöjade revisionismen i tal och skrift, han stack obarmhärtigt håll på alla dess ihåliga och falska ”argument” och förslag. Samtidigt klargjorde han mästerligt vilken politik partiet borde föra på olika områden i stället för den som revisionisterna föreslog. Och det gjorde han praktiskt taget så länge han levde. Har Britta Ring aldrig läst hans *Socialismens ekonomiska problem i SSRU*, i vilken han plockar sönder och tillbakavisar allt vad revisionisterna hade att anföra i debatten före 19:e partikongressen? Hon borde åtminstone ha observerat de utdrag ur detta verk, som anförts i *Fredlig kontrarevolution*, del 1, vilken hon ju bör ha läst innan hon tog itu med att recensera del 2.

Ensam var Stalin aldrig. Han hade fast stöd av många ledande och andra kamrater i partiet och framför allt av massorna både i och utanför partiet. Om det sistnämnda har vi vittnesmål från två skilda håll. Sovjetunionens revolutionära kommunister säger på sid 38 i sitt program, att folket känner ”att Stalin är ’deras’, att han representerar folket”. De revisionistiska byråkraterna sade i sin resolution av den 30 juni 1956 – citerad i *Fredlig kontrarevolution*, del 1, s 130 –, när de skulle förklara varför de inte angrep Stalin i hans livstid, att ingen aktion mot honom skulle ha förstått av folket. Den skulle ha ansetts som ett ställningstagande mot det socialistiska uppbyggets sak, som ett slag mot partiets och statens enhet. Britta Ring undrar om man inte, i stället för att säga att Stalin bekämpade revisionismen, ”måste...fastslå att Stalin på väsentliga områden inte handlade som en marxistleninist”.

Det ska man nog akta sig för, om man inte vill uppträda i strid mot alla fakta. Bedömer man Stalin ur marxist-leninistisk ståndpunkt instämmer man i stället med de kinesiska kamraterna, som sagt att Stalin, trots sina fel och brister, måste betraktas som en stor marxist-leninist och revolutionär. De stödjer sig nämligen i motsats till Britta Ring på klara fakta. Och man kan aldrig acceptera hennes tanke att Stalin skall strykas från listan över de ”fem stora”.

STALIN KÄMPADE FÖR MASSORNA, FÖR VEM KÄMPAR BRITTA RING?

Stalin kämpade för massorna och mot byråkraterna.

Britta Ring gör raka motsatsen, när hon vill beröva Stalin den hedersplats han fått tillsammans med Marx, Engels, Lenin och Mao Tse-tung. Och det tyder sannerligen inte på att hon har ett marxist-leninistiskt förhållande vare sig till massorna och deras kamp eller till den revisionistiska byråkratin. Hon går revisionistbyråkratins ärenden vare sig hon är medveten därom eller ej.

Hennes försök, att ge bevis för att Stalins förhållande till massorna var dåligt, är rent löjeväckande. Hon citerar första stycket av den ed Stalin vid Lenins död i partiets namn svor på andra sovjetkongressen. Hon anklagar honom för att däri företräda en ”syn på kommunisterna som ett slags elitmänniskor” och anser att han därmed ”förebådade eller tycktes förebåda” en säregen typ av sekterism på vilken Portugals revisionister i dag ger ett aktuellt exempel.

Man kan inte spilla tid och papper på att gå igenom och diskutera dylikt struntprat. Läs eden och döm själva. Den finns även i 1939 års av Arbetarkultur utgivna upplaga av SUKP:s historia, liksom i den facsimileupplaga som Oktober gav ut. I bägge dessa upplagor står den på sid 338-339.

Det nedrigaste av Britta Rings angrepp

Britta Ring ger ytterligare exempel på förakt för fakta och oförmåga att tänka som marxist-leninist, när hon i sin artikel samlar sig till sitt nedrigaste angrepp på Stalin. Hon skriver där:

Mina egna erfarenheter tyder på att förtrycket inte inleddes efter 1956 utan långt dessförinnan. Och det var ett hårt förtryck med starka inslag av terrorismetoder.

Hon fortsätter litet längre ned:

Chrusjtjovs – som det visade sig skenbara – uppgörelse med ’stalinismen’ vid 20:e partikongressen 1956 medförde en tillfällig lättnad. Människorna började tala. De vågade berätta mera öppet om vad de varit med om, hur anhängare till dem skickats i fångläger eller mördats i slutet av 30-talet för att sen i vissa fall upprättas’ postumt på 50-talet – ett cyniskt hån mot all rättvisa.

Vilka föreställningar är det Britta Ring vill inge sina läsare med detta? Jo, för det första, att det förtryck hon fann i Sovjetunionen efter 1956 och alltså efter det att byråkratin tillvällat sig makten existerade redan under Stalins tid. Och, för det andra, att SUKP:s 20:e kongress inte innebar någon förändring av vare sig SUKP:s och sovjetstatens politik eller av produktionsförhållandena i Sovjetunionen. Chrusjtjovs uppgörelse med ”stalinismen” var ju endast skenbar. Alltså var både politiken och produktionsförhållandena efter 20:e partikongressen desamma som de varit ”långt tidigare”, dvs under Stalintiden.

Denna sällsynt grova och av alla kända fakta grundligt vederlagda historieförfälskning söker Britta Ring underbygga genom att säga att Chrusjtjovs tal åstadkom ”en tillfällig lättnad” och att ”människorna började tala och vågade berätta vad de varit med om”.

Vilka var de som förtrycktes under Stalin?

Vilka människor var det som kände en tillfällig lättnad? Vilka människor var det som ”vågade berätta vad de varit med om”? Vilka klasser eller samhällsskikt tillhörde de?

Därom säger Britta Ring inte ett knyst. Sovjetunionens revolutionära kommunister var inte lika förbehållsamma. På sid 39-40 i sitt program tar de upp frågan om vilka det var som drabbades av repressalierna på 1930-talet.

Var det proletariatet? Nej! Man anhöll vissa personer, som kom ur proletariatet och som innehade höga poster. Men själva klassen var inte föremål för några åtgärder. Tvärtom, eftersom förföljelserna till stor del utgick från det sociala ursprunget, utgjorde proletär ställning och proletärt ursprung den bästa garantin mot repressalierna. . Kan man säga att det var bönderna som fick lida 1937? Återigen nej! Om enskilda bönder har några sorgliga minnen, härrör dessa från 1929 då de exproprierades som kulaker. (Och då en del byråkrater faktiskt gjorde sig skyldiga till övergrepp som Stalin med stor skärpa vände sig emot. N.H.) . . .Ur samhällelig synpunkt riktades ‘förföljelserna’ 1937 åt ett alldeles bestämt håll; de riktades mot den existerande byråkratiska apparaten, mot kvarlevorna av de exploaterande klasserna och en del av intelligentsian. Det är nu klart varför just dessa skikt med sådant ursinne angriper ”personkulten” och varför våra arbetarmassor manifesterar en sådan, ur opportunisternas synpunkt förvånande, tillgivenhet inför Stalins minne.

Detta stämmer bra med vad *Fredlig kontrarevolution* säger om att Stalin misstänksamt vakade över byråkraternas förehavanden och ”med hård hand tvingade dem att tjäna den proletära diktaturen”. Det stämmer säkert också bra med de fakta Britta Ring skulle kunna ge oss om var de människor socialt hörde hemma, som efter Chrusjtjovs anti-Stalintal ”började tala” och ”berätta mera öppet om vad de varit med om”. I hennes artikel framstår de som klasslösa. Men det var de säkert inte. Jag vågar tio mot ett på att de tillhörde sovjetbyråkratin eller dess trogna tjänare bland de intellektuella. Vilken annan miljö har en av SUKP inbjuden utländsk partivän möjlighet att komma i kontakt med?

Varför ser inte Britta Ring förtrycket ur klassynpunkt?

Britta Ring borde ändå, om hon betraktade saken ur klassynpunkt, kunna se att det var en väldig skillnad mellan det förtryck som förekom i slutet av 1930-talet och det som utvecklades sedan de revisionistiska byråkraterna tagit hand om styret. Det förstnämnda riktade sig i proletariatets och revolutionens intresse mot dess och socialismens fiender. Detta är ett faktum som aldrig kan upphävas av att det förekom en del även av Stalin öppet erkända orättvisor och att det, som Kina och Albanien visat oss, finns mildare men bättre och effektivare metoder att komma till rätta med sådant folk. Det sistnämnda däremot riktade och riktar sig i byråkratin, den nya bourgeoisins intresse mot arbetarklassen, bönderna och alla andra, som på ett eller annat sätt opponerar mot de nya makthavarna och de förödande följderna av deras politik. Förtrycket i dag kan alltså inte sägas vara detsamma som det förtryck som under Stalins tid utövades mot maskerade kontrarevolutionärer, sabotörer, skadegörare och parasiter av skilda slag. Det är tvärtom dess raka motsats. Men det tycks Britta Ring vara helt blind för, ty hon handlar väl inte i medvetande om vad hon gör då hon söker intala oss att det rör sig om samma förtryck i bägge fallen.

Vad tänker MF:s redaktion på?

Britta Rings artikel har framkallat många protester. MF:s redaktion har i förväg sökt skydda sig mot dem med en brasklapp, se sid 2, nr 7/75. Där räknar redaktionen in artikeln i det material med vilket den vill ”bidra till att analysen av Sovjetunionen skall fördjupas så att Sveriges kommunistiska parti vid sin åttonde kongress skall kunna anta ett program som klart fastställer vår syn på Sovjetunionen”. Tackar ödmjukast, men den förklaringen låter så falskt att det skär i öronen. Britta Rings historieförfalskningar och smutskastning mot en av den proletära revolutionens och marxismen-leninismens stora banerförare, kamrat Josef Stalin,

kan bidra endast till att förvirra, grumla och leda på villospår hela diskussionen om sovjet-revisionismen, den sovjetiska monopolistiska statskapitalismen och sovjetimperialismen.

De kamrater som fått förtroendet att redigera MF borde ha haft politiskt omdöme nog att inse detta och att inte dra skam över vårt parti genom att publicera eländet.

Nils Holmberg

Sten Schönbeck: Ett återfall i borgerlig historiesyn

Jag greps av en känsla av stor trötthet när jag läste Britta Rings anmälan av Nils Holmbergs *Fredlig kontrarevolution*, del 2, i MF nr 7. Själv tycker jag boken är odogmatisk och skriven med fin känsla för historiska sammanhang. Och med stora kunskaper i ämnet.

Och så kommer en anmälan på subjektivismens och – tydligen – okunnighetens grund.

Man får ta del av Britta Rings privata upplevelser av DDR och Sovjet i början av 50-talet. Sådant är ingalunda ointressant. Men en marxist försöker sätta in saker och ting i ett historiskt sammanhang. Det gör inte Britta utan frågar aningslöst om det verkligen var år 1956 som förfallet började. Hur ofta har jag inte hört detsamma från VPK- och borgerligt håll! Hur har Britta läst Nils' bok? Det är ju det boken handlar om, nämligen att vi måste gå tillbaka i tiden om vi vill förstå det som hänt efter Stalins död och den 20:e partikongressen. Vilka eftergifter och reträtter var nödvändiga och vilka kunde ha undvikits? Nils Holmberg ställer ju ideligen denna fråga, och det länder honom till heders att han inte har ett behändigt svar på allt. Att Stalin i slutet av 20-talet talade om masslinjen men i praktiken litade på administrativa lösningar och att detta banade vägen för Chrusjtjov-figureerna, det uppehåller sig ju Nils mycket vid. Har Britta alldeles bommat detta?

1 Britta Rings anmälan har den yttre och inre inramningen för den första socialistiska staten alldeles fallit bort. Det är så borgare brukar bedöma denna tid, dvs som hade denna stat existerat i ett vacuum. Det var enorma svårigheter man stod inför.

Svårigheter av helt annat slag än Marx, Engels och Lenin ställts inför. ”Om bara Lenin fått leva så hade det nog gått bra”, det resonemanget är ett både vanligt och naivt sätt att närma sig problemet.

Under det förödande inbördeskriget hade de vita backats upp av sexton rovgiriga kapitaliststater. Hotet från den skakade kapitalistvärlden hängde kvar. Churchill predikade korståg. Det finns inte ett ord hos Britta Ring om de enorma ekonomiska problemen under mellankrigstiden. Intet om uppgörelsen med Trotskij och andra livsfarliga linjer. Vet Ring något om Bucharins syn på nationalitetsproblemen? Eller om Rykovs nederlagslinje inför den första femårsplanen? Kan man förstå Stalins agerande på 30-talet utan att känna till Rapallofördraget med Tyskland 1922, som på 20-talet tjänade som andningshål under den kapitalistiska inringningen? Men samröret med Weimarrepublikens militärer hade gjort en stor del av militärledningen tysk-orienterad, vilket efter 1933 gjorde dem till åtminstone potentiella landsförrädare. En stor del av Sovjetledarnas energi upptogs på 30-talet av försöken att få till stånd en antifascistisk koalition för att förhindra ett världskrig. Intet hos Ring om vad kriget mot hitlerismen betydde. Borgerliga historiker brukar begripa att krig deformerar. Kriget gav övervintrade reaktionärer och nybyråkrater stora chanser att bita sig fast på strategiska poster. Jag tycker det kommer fram bra i Nisses böcker. Ring säger ingenting om gastkramningen från USA-imperialismen och dess satelliter efter 1945. Intet om de nya signaler som kom i början av 50-talet: Stalins sista skrift *Ekonomiska problem i SSSR* och den 19:e partikongressen som blåste till kamp mot de osunda tendenser som sedan länge vuxit sig starka i sovjetsamhället.

Nils Holmberg huttlar inte alls med de fel som begicks. Fel gjordes och skall upp i ljuset. Men de skall bedömas vetenskapligt. Historia skall studeras och lärdomar dras. Det är det kineserna har gjort. Det är bara revisionister och andra reaktionärer som har behov av skygglappar.

Så här skrev Lundaprofessorn Johan Åkerman år 1946:

”I SSSR ha världskrigen, inbördeskriget, hungersnöden, kulaklikvideringen och utrensningarna åsamkat oerhörda lidanden och levnadsstandarden har icke tillnärmelsevis förbättrats i takt med industrialiseringsprocessens kapitalbildning; gentemot detta faktum står dock det ryska folkets ovägbara men obestridliga känsla av befrielse efter århundraden av feodalt förtryck” (Åkerman: Ekonomiskt skeende och politiska förändringar, Lund 1946, min kursiv.).

Jag tycker verkligen det är att sätta på skygglapparna om man skall plocka bort Stalin från ”de fem stora”, som Britta uttrycker det.

Brister har vi alla. Men ont kan vändas till gott. Brittans anmälan kan tjäna som en tankeställare att det är dags att höja medvetenhetsnivån i en del frågor.

Avslutningsvis vill jag knyta an till skoldebatten: kan det verkligen vara riktigt att vårt skolfolk rekommenderar historielärarna att fly in i alternativ pedagogik i stället för att fördjupa kunskaperna i historia? Det finns illavarslande tecken som vi måste se upp med.

Sten Schönbeck

Anders Petrén: Några synpunkter på den sovjetiska utvecklingen under Stalin

I nr 7/75 recenserar Britta Ring Nisse Holmbergs bok *Fredlig kontrarevolution* del II. Det mesta håller jag väl med om men det finns iallafall en del saker som kan diskuteras. Framförallt ställer hon en del frågor som bör utredas närmare och dessa ämnar jag diskutera. Härvid och även oberoende av frågorna ämnar jag ge min syn på saken. Självfallet gör jag inte anspråk på att komma med någon slutlig sanning men förhoppningsvis ska detta inlägg kunna bidra till diskussionen.

Hon frågar när det sovjetiska kommunistpartiets ”masslinje” bröts. Vad gäller masslinjen är svaret enkelt: SUKP torde aldrig ha omfattat den i praktiken. Däremot talade Lenin och faktiskt även Stalin en del om den men, förmodligen på grund av byråkratisk tröghet, stannade det därvid. Dessutom brast Stalin i dialektisk förmåga och detta gjorde att en del blev försummat. Till sist måste man komma ihåg att när Mao Tsetung utvecklade sin riktiga teori för masslinjen, kunde han dra nytta av ryssarnas misstag och försummelse. Detta gjorde han antagligen och därför var nog de sovjetiska misstagen historiskt nödvändiga. Det är ju historiskt sett alldeles orimligt att vänta sig att ryssarna på 30-talet skulle kunnat utveckla en liknande masslinje som kineserna idag. Dessutom hade ju ryssarna en helt annan tradition än kineserna, där individualismen har en större betydelse.

Ett annat område på vilket SUKP överhuvudtaget inte utträttade något positivt utan snarare en del negativt, men där kineserna utvecklat teorin och även gjort en del praktiskt, är läran om motsättningar. Här liksom ifråga om masslinjen har ju kineserna kunnat dra nytta av de sovjetiska erfarenheterna. Enligt SUKP existerade del faktiskt inga motsättningar inom partiet och folket utan det rådde en monolitisk enhet. Detta fastslogs i mitten av 30-talet och efter det har ingen revidering av denna felaktighet skett. Detta faktum bör kunna förklara en del av det våld som skedde under rensningarna i slutet av 30-talet.

Detta betyder inte att Bucharin m fl var oskyldiga men denna felsyn kan ha försvårat partiets behandling av de motsättningar som fanns och även bidragit till att mer våld än nöden krävde

utövades. Att det enligt SUKP fortfarande inte finns några motsättningar kastar väl också en del ljus över den senare utvecklingen men eftersom BR huvudsakligen behandlar Stalin-tiden ska jag lämna denna utveckling därhän.

En annan viktig sak som framträdde på 20-talet och torde ha spelat en betydelsefull roll för revisionismens framväxt är trotskismen. Denna var ju en borgerlig tankeströmning och därvidlag kunde den anknyta till mycket gammal bråte som fanns kvar från tsartiden. Trotskismens felaktiga idéer hade fått relativt stor spridning på 20-talet. Även om man gjorde upp med trotskismens mera kriminella sidor under senare delen av 30-talet fanns de felaktiga idéerna kvar, kanske framförallt beroende på att uppgörelsen praktiskt taget enbart fördes som rättsliga processer, dvs uppifrån. Detta var farligt därigenom att folket inte medvetandegjordes utan i stort sett bara var passiva åskådare.

Jag tror nog man får säga att Stalin i stort sett hindrade revisionismen från att framträda ända tills han dog. Man får nog tänka på att sovjetsamhällets tilltagande byråkratisering och hans egen tilltagande ålder bidrog till att han delvis förlorade greppet om utvecklingen. Man kan nog tvärtemot vad BR tror utgå från att han verkligen agerade som en marxist-leninist efter sina förutsättningar och sin förmåga. Vidare måste man komma ihåg att han var en produkt av sin tid och agerade utifrån dess historiska förutsättningar.

BR vill tydligen ha mer exakta tidsangivelser än de som framkommit. Tyvärr är det nog inte möjligt då det ju rör sig om en historisk process som utvecklas gradvis. Det är väl fråga om en dialektisk process där kvantitet övergår i kvalitet. Då den byråkratiska processen fortgått ett par decennier och de objektiva förutsättningarna fanns för bourgeoisins maktövertagande kunde detta ske ganska snabbt när väl de subjektiva förutsättningarna därför fanns. Det förklarar varför det skedde på bara några år när väl läget hade mognat på 50-talet.

En annan sak jag vill nämna är den bristande demokratin i Sovjet. Den finns inte nu och det har väl aldrig varit så bra bevänt med den. Jag syftar främst på bristen på demokratiska fri- och rättigheter och snedvridningen av den demokratiska centralismen. Denna snedvridning bestod i att man undervärderade demokratin betydelse och istället överbetonade centralismen. Det var visserligen ett allvarligt fel men historiskt förklarligt med tanke på tsarismen och avsaknaden av demokratiska traditioner. Avsaknaden av demokratiska fri- och rättigheter är fullt förklarlig om man tar detta i beaktande, men jag skulle även vilja peka på att i Väst-europa uppkom de demokratiska fri- och rättigheterna med de borgerliga revolutionerna. Någon sådan ägde aldrig rum i Ryssland utan där härskade feodalismen ända till tsarismens fall. De infördes inte senare heller och det var väl just detta som var så allvarligt.

Anders Petré

Britta Ring: Varför hindrade inte massorna kontrarevolutionen?

Min recension av Nils Holmbergs bok ”*Fredlig kontrarevolution*” del 2 i MF nr 7/75 var inte uttömmande, som också påpekades. Eftersom jag i sista stund fick överta uppgiften från den recensent redaktionen först vidtalat, kunde det inte bli någon djuplodande recension. Men Nils Holmbergs arbete är ju inte heller fullbordat – vi väntar ännu på del 3 – och därför ansåg jag att en mer fullständig recension kunde vänta till dess den föreligger. Jag utgick också ifrån att det finns en gemensam bas av kunskaper och grundläggande uppfattningar bland MF:s läsekrets som inte behöver upprepas så snart man yttrar sig om Sovjet – t ex att Stalin var en stor revolutionär som företrädde en riktig linje i förhållande till Trotskij, Zinovjev, Bucharin och andra avvikare på 20- och 30-talen och att samhällsförhållandena efter Stalins död snart övergick från att vara socialistiska till att bli kapitalistiska.

Att frågan om Stalin-tidens Sovjet blivit så svår och känslig beror främst på följande två skäl:

1. Det faktum att Chrusjtjov och de andra revisionisterna i Sovjet gjort hela problemet till en fråga om personkult och framställt Stalin som en stor skurk har i sin tur framkallat behovet att försvara Stalin mot sådana orimliga angrepp och återupprätta honom som marxist-leninist. Försvaret av Stalins person har i sin tur ibland tenderat att slå över. Båda ytterligheterna begränsar problemet till att nästan helt bli en fråga om Stalin som person. Men det viktigaste för oss är ju inte att fastställa om människan Stalin var djävul eller ängel. (Han var säkert ingetdera.)

Som de kinesiska kommunisterna riktigt framhåller är frågan om hur man ska värdera Stalin inte enbart en fråga om hur man ska uppskatta Stalin personligen. ”Den gäller något ännu viktigare, den är en fråga om hur man ska summera de historiska erfarenheterna av proletariats diktatur och den internationella kommunistiska rörelsen efter Lenins död” (*Till frågan om Stalin*. Kommentarer (2) till SUKP:s CK:s öppna brev 1963, sid 4).*

2. Bland alla de fel och misstag som begicks under det socialistiska uppbygget i Sovjet är det svårast – ja, ohyggligt svårt – att som kommunist ta ställning till utrensningarna under 30-talet. Där begicks ytterst allvarliga brott mot både partidemokratin och den revolutionära lagligheten. Hur ska de bedömas och vilka slutsatser ska vi dra? Det är frestande att bagatellisera dem – vilket jag tycker att Nils Holmberg gör – men det är å andra sidan självklart att socialismens motståndare vill förstora dem så mycket som möjligt och tolka dem som bevis på socialismens oduglighet. Det måste vi vara medvetna om – men det får inte bli en ursäkt för att släta över dessa fel.

”Privata” erfarenheter

Sten Schönbeck talar om ”en anmälan på subjektivismens och – tydligen – okunnighetens grund” och om ”Britta Rings privata upplevelser”. Bakom dessa formuleringar kan skönjas en önskan att förringa upplevelserna – varför? Det finns ingen saklig anledning att ”privatisera” mina erfarenheter från vistelser i DDR i början av 50-talet och Sovjet i mitten av samma årtionde. Den sortens erfarenheter är inte mer privata än andra, t ex läsningen av böcker om Sovjet. Skillnaden är att de ger en bild av verkligheten direkt, konkret och i små bitar i stället för indirekt och i ett större sammanhang. För mig själv är dessa egna erfarenheter naturligtvis tillförlitliga på ett helt annat sätt än andras erfarenheter förmedlade t ex via böcker.

Mina egna erfarenheter bekräftade inte utan komplicerade i stället för mig den enkla svartvita bild av världen, som både kommunister och antikommunister var för sig bar på i början av 50-talet. Det var smärtsamt och gjorde erfarenheterna svåra att smälta men samtidigt oerhört lärorika. Jag var säkert en av de mycket få kommunister i det här landet som då inte blev överraskade över arbetarupproret i Östberlin 1953, året efter mitt besök i DDR.

Arbetarupproret i Berlin var en svala som förebådade den plågsamma omprövningens tid, slutet på den ”monolitiska” perioden i den kommunistiska rörelsens historia. Nils Holmberg och jag var båda med i SKP på den tiden men vår situation var långt ifrån densamma. Nils H var sedan länge etablerad medlem av partiledningen med stor praktik från den internationella kommunistiska rörelsen, medan jag var en ung och grön partimedlem som upplevde förändringarna underifrån. Av naturliga skäl umgicks jag också under min tid i Sovjet (och i DDR) med människor på gräsrotsnivå – intellektuella och tjänstemän, som inte hade några ledande befattningar, och arbetare. Parti- och statsbyråkraterna sökte inte mitt sällskap – jag var inte betydelsefull nog.

* På Marxistarkivet: [Till frågan om Stalin](#).

Massorna var oförberedda

Nils Holmbergs svar på min recension innehåller ett resonemang om kvantitetens övergång i kvalitet. Det är naturligtvis riktigt och bra och det är vi i princip överens om. Det var i ett Sovjet, där byråkratin var i full färd med att övergå till styrande klass, som jag gjorde mina personliga iakttagelser. 20:e partikongressens beslut i viktiga frågor bekräftade att ett kvalitativt språng hade ägt rum i överbyggnaden – nota bene, inte i produktionsförhållandena. Förändringen i överbyggnaden drog sedan med sig förändringen av produktionsförhållandena, som skedde efter 1956, inte ”under de få dygn som förflöt från det att Chrusjtjov hållit sitt tal om den nya revisionistiska politiken och till dess att kongressen godkände den”! (En kongress kan för övrigt inte i sig innebära något språng i utvecklingen. Det kan däremot genomförandet av – eller underlåtenheten att genomföra – en kongress’ beslut.)

När språnget väl hade ägt rum var det inte så svårt att upptäcka. Det verkligt svåra är att fastställa hur de byråkratiska och revisionistiska tendenserna växte fram och anhopades samt hur och när själva språnget kunde äga rum.

Nils H och jag är uppenbarligen överens om att de revisionistiska strömningarna i sovjetbyråkratin var starka under Stalins sista levnadsår, ja så starka att de var i färd med att ta överhand i partiet och staten. Men ännu på den 19:e partikongressen 1952 förnekades faran för en restaurering av kapitalismen. Malenkov uttalade att trots den växande byråkratin ”finns inte och kan heller inte finnas någon klassbas för den borgerliga ideologins välde” (*Dokument från SUKP(b):s 19:e partikongress*, Oktober 1974, sid 114).

Nils H anser att det kvalitativa språnget inte skulle ha ägt rum om inte Stalin hade dött. Naturligtvis är det svårt att sja, men är inte ett sådant antagande att överdriva personlighetens roll i historien? Visst spelar personligheten en roll, men det är massorna och inte personligheterna som gör historien. Samhällssystemet i Sovjet kunde förändras från socialistiskt till kapitalistiskt bara på grund av att massorna inte ingrep och förhindrade det. Varför förblev de passiva? Jo, Stalin och det kommunistiska partiet hade ju ända sedan 1936 hävdade att en sådan förändring var omöjlig, eftersom det inte längre förekom någon klasskamp. På 8:e sovjetkongressen fastslog Stalin i ett referat bl a följande:

”Till 1936 hade landets ekonomi fullständigt förändrats. Vid denna tid hade de kapitalistiska elementen fullständigt likviderats – det socialistiska systemet hade segrat på alla områden av folkhushållningen. . . Kulakerna var 1936 helt likviderade som klass, och den individuella delen av jordbruket spelade inte längre någon som helst betydande roll i landets ekonomi. Hela varuutbytet var koncentrerat i statens och kooperationens händer. Den ena människans utsugning av den andra var avskaffad för alltid. Det samhälleliga, socialistiska ägandet av produktionsmedlen hade befästs som den orubbliga grundvalen för det nya, socialistiska systemet i alla grenar av folkhushållningen” (*SUKP(b):s historia*, 1949 års upplaga, sid 415).

Massorna hade invaggats i tron på det socialistiska systemets orubblighet och var helt oförberedda när den kvalitativa förändringen skedde. Det var den väsentligaste anledningen till att det kunde bli en fredlig kontrarevolution.

”Det stora vansinnet”

Samtidigt som Stalin fastslog att socialismen hade segrat och klasskampen var avslutad rasade en hård och blodig kamp i Sovjet. Men det föll inte Stalin in att den kunde ha något med klassmotsättningar att göra. Han såg inga inre politiska motsättningar utan bara den yttre fienden och dennes redskap, femtekolonnarna och förrädarna inom landet. Det måste vara ett av de tillfällen som de kinesiska kommunisterna syftar på när de kritiserar Stalin för att inte alltid kunna skilja på antagonistiska och icke-antagonistiska motsättningar:

”I kampen såväl inom som utom partiet förväxlade han vid vissa tillfällen och i vissa frågor tvenne till sin natur skilda motsättningar – motsättningarna mellan oss själva och fienden och motsättningarna inom folket –, och han förväxlade också de skilda metoder som krävs vid behandlingen av dessa skilda typer av motsättningar” (*Till frågan om Stalin*. Kommentarer (2) till SUKP:s CK:s öppna brev, 1963, sid 7).

Den kända amerikanska journalisten Anna Louise Strong, som själv bodde i Sovjet under 30- och 40-talen, kallar utrensningarna ”Det stora vansinnet” (*The Great Madness*) i sin bok *The Stalin Era* (utgiven i USA 1956). Hon framhåller i boken att förtrycket drabbade både skyldiga och oskyldiga. De skyldiga var femtekolonnarna, förrädarna som arbetade för Sovjetunionens nederlag i kampen mot fascismen. Till de skyldiga räknar hon också de anklagade i de stora offentliga rättegångarna. Men till de oskyldiga hörde, anser hon, de gamla bolsjeviker som i själva verket var Stalins pålitligaste stöd liksom mängder av ärliga sovjetmedborgare ur alla samhällsklasser, som offrades pga sjuklig misstänksamhet, personliga hämndeaktioner – ja, ibland arresterades och fängslades synbarligen av en slump. Hon hade själv intrycket att det ofta var ”fel människor” som arresterades och tror att det kunde förklaras med en nazistisk femtekolonnns inträngande i GPU, av att det förekom många verkliga sammansvärjningar samt att detta gjorde intryck på ”en högst misstänksam man, som såg mordet på honom själv planeras och trodde att han räddade revolutionen genom drastisk utrensning” (sid 68).

Säkerhetspolisens roll...

Hur kunde det ske? Anna Louise Strong anser att säkerhetspolisens utveckling och ställning i samhället kan ge en del av förklaringen:

”Det vore naivt att tro att åren omkring 1937 såg de enda orätta arresteringarna och avrättningarna i Sovjetunionen under Stalins tid. De förekom i smärre antal från revolutionens början ända till Stalins sista dagar, när vissa läkare anklagades för en komplott mot sovjetledarnas hälsa, bekände – antagligen under tortyr – och senare befanns oskyldiga. Den politiska polisens godtyckliga makt var det största onda under Stalins era. Den hade inte uppfunnits av Stalin – den föddes ur tsardömet’s svarta hundraden’ och närdes av ’terror’ under Lenin. Alla goda kommunister sade att en speciell, utomlaglig arm behövdes för att skydda revolutionen. Sådan terror hade beledsagat andra revolutioner, inberäknat den amerikanska och den franska. Men det är lättare att upprätta en politisk polis än att avskaffa den. Härskarna finner den användbar – den kontrollerar olikstänkande. Därför beslöt Stalin 1922, när den politiska polisen avsågs få sänkt status och underställas lokal myndighet, att centralisera den som ett medel för kontroll. Tre gången under mina år i Sovjetunionen fattades beslut om att begränsa polisens maktbefogenheter och ställa de statliga säkerhetsorganen under lagen. Varje gång ändrades namnet men befogenheterna återtog. En sådan polis blir en stat i staten, med ett erkänt intresse att hitta ’sammansvärjningar’, av vilka några faktiskt existerar. En sådan polis innebär ännu en fara: dess hemliga medlemskår är den första organisation som infiltreras av fiendens provokatörer” (sid 68-69).

...och masskontrollen

I uppsatsen ”De historiska lärdomarna av proletariatets diktatur” behandlar Mao Tse-tung samma problem:

”För det trettonde, folkets allmänna säkerhetsorgan måste ständigt stå under det proletära partiets ledning och under folkmassornas uppsikt. I kampen för att försvara socialismens frukter och folkets intressen måste man tillämpa politiken att lita till de breda massornas och säkerhetsorganens förenade ansträngningar så att inte en enda dålig människa slipper undan och inte en enda god människa förorättas. Kontrarevolutionärer måste undertryckas närhelst de påträffas och misstag måste rättas närhelst de upptäcks” (Mao Tse-tung, *Politiska skrifter i urval*, Raben & Sjögren 1967, sid 259).

Mao framhåller vikten av att ”inte en enda dålig människa slipper undan och inte en enda god människa förorättas”. Men Nils Holmberg anser inte att det är så noga när rättvisa ska skipas.

Han citerar med gillande Joseph E Davies, USA:s sovjetambassadör 1936-38, som om utrensningarna bl a sagt: ”Regeringen tog sin sak grundligt och rensade landet från alla förrädiska element. I tvivelaktiga fall fällde man hellre än friade. Det fanns inga femtekolonnare i Ryssland 1941 – de voro skjutna...” (*Fredlig kontrarevolution* del 1, sid 28). Och Nils H fortsätter:

”Just det. Detta var rensningarnas innebörd och huvudresultat. Och det förklarar varför bourgeoisin och alla reaktionärer i den kapitalistiska världen under 30-talets andra hälft grät och skar tänder över att ‘Stalin mördade Lenins gamla garde’. Deras regeringar drömde då ännu om att få sitta på parkett och glädja sig åt hur Hitlers Wehrmacht kämpade ned Sovjetunionen och socialismen... Och de begrep mycket väl att rensningarna i Sovjetunionen var ett streck i räkningen för honom.”

Liknande uppfattningar mötte Anna Louise Strong hos sovjetmedborgare:

”Andra ryska vänner hade en ännu obarmhärtigare syn. Jag minns en som hävdade att om den politiska polisen hade etthundra misstänkta i förvar och visste att en var en farlig förrädare men inte kunde avgöra vem, så skulle den skjuta alla, och de nittionio oskyldiga skulle vara villiga att dö hellre än att låta en förrädare leva” (*The Stalin Era*, sid 69).

Antingen för eller emot

Sovjet var det första socialistiska landet i världen. Det kämpade mot trycket från en fullständig kapitalistisk inringning och vid den här tiden dessutom mot den framväxande fascismens dödliga fara. Mot den bakgrunden är det förklarligt men i allra högsta grad tragiskt att Stalin och partiet inte insåg existensen av politiska motsättningar i det socialistiska landet. Nu blev det i stället så att alla som inte var med måste vara emot – det fanns ju inga inre motsättningar, inga motsättningar inom folket. Alltså var alla som tvekade, ifrågasatte eller stretade emot helt enkelt fiender, förrädare och skulle behandlas därefter.

”Sovjetmedborgarna uthärdade dessa vansinnets år”, säger Anna Louise Strong, ”i tron att de förberedde ett förtvivlat försvar, att de redan var i strid med en fiende som rörde sig i mörkret, och att varje likvidering av en förrädare kunde komma att rädda tusentals liv eller t o m landets öde. Denna känsla av att kämpa i mörkret mot en fiende som befann sig högt uppe i ledningen gav dessa år karaktären av en mardröm” (*The Stalin Era*, sid 71). Ett sådant tillstånd av fruktan och osäkerhet måste ha erbjudit en idealisk jordmån för byråkratis utveckling. Därtill måste det starkt ha bidragit till att passivisera massorna.

Proletariatets diktatur

Nils H beskyller mig för att ”försiktigtvis en smula förstucket, hävda att revisionismen segrat och proletariatets diktatur i Sovjetunionen upphört redan någon gång under Stalins livstid”. Men det är ju Nils H själv som uttrycker sig motsägelsefullt och ilsket värjer sig när jag ber honom förklara vad han menar. Han skriver i ”*Fredlig kontrarevolution*”:

”Redan långt före Stalins död hade proletariatet faktiskt upphört att utöva den proletära diktaturen. Den utövades för dess räkning av byråkraterna. Det var skälet till att Stalin misstänksamt vakade över deras förhåanden och med hård hand tvingade dem att tjäna den proletära diktaturen” (del 1 sid 135).

Att proletariatets diktatur ska utövas av proletariatet självt och inte av några andra ”för dess räkning” är ett grundläggande villkor för socialism och den som – i likhet med Nils H – påstår något annat bör rimligen låta påståendet följas av en förklaring. För övrigt: om Stalin tvingade byråkraterna att tjäna den proletära diktaturen, så måste det innebära att all makt utgick från honom och att följaktligen hela ansvaret för utvecklingen vilade på honom ensam. Men det är ju inte personligheten som gör historien...

Nils H återoppar nu i sitt svar ett citat av Lenin, där denne konstaterar att hela befolkningen ännu inte (1919) kunde delta i statens styrelse, ”ty förutom lagen finns också kulturnivån som inte kan underordnas någon lag. Denna låga kulturnivå gör att sovjeterna, som enligt sitt program ska vara organ för en styrelse utövad av de arbetande, i själva verket är en styrelse för de arbetande, utövad av proletariats avancerade skikt men inte av de arbetande massorna”. Därmed anser Nils H det vara bevisat att proletariats diktatur kan utövas av andra än av proletärerna själva.

Men Lenin talar ju här inte bara om proletariats deltagande i styrelsen utan om hela det arbetande folket och inskränkningen består i att styrelsen ännu kan utövas bara av proletariats avancerade skikt. Detta skikt är en mycket viktig del av själva proletariatet och ingenting utanförstående. Inte heller är proletariats avancerade skikt detsamma som byråkratin. (Om inte Nils H menar att detta avancerade skikt hade skaffat sig en privilegierad ställning ifråga om lön, särskilda sjukhus, butiker, nomenklaturen mm och därmed avlägsnat sig från sina klassbröder.)

Med begreppet proletariats diktatur menas inte heller att hela proletariatet ovillkorligen måste delta direkt i statens styrelse. Men dess deltagande ska öka i omfattning ända till dess att staten är mogen att dö bort. Och under hela det socialistiska övergångsskedet måste proletariatet ha kontroll över statens styrelse. Det var ju därför den årliga ”tjistkan” proletariats rensning underifrån av både partiet och hela den politiska och ekonomiska administrationsapparaten – var så viktig. Tjistkan infördes av Lenin. Varför avskaffade Stalin den i början av 30-talet? Den frågan har tagits upp i både Stures och min egen recension av ”*Fredlig kontrarevolution*”. Får vi svaret i del 3?

Vad hände med sovjeterna?

Lenincitatet ovan, som anförts av Nils H, handlar om de arbetandes deltagande i styrelsen genom sovjeterna. Nils H hänvisar också till vissa framgångar för de arbetandes deltagande i styrelsen, som han berättar om på sid 63-66 i ”*Fredlig kontrarevolution*” del 2. Men där står inte ett ord om sovjeterna, som ju var de arbetandes egna valda organ och deras viktigaste medel för deltagande i den socialistiska statens styrelse. Sovjeterna blev som bekant aldrig vad som avsetts och tynade snart bort till rent formella jasägare när besluten redan hade fattats i partiledningen och/eller den byråkratiska förvaltningen. Hur kunde det hända? Att sovjeterna är ekon av partiledningarna på motsvarande nivåer och att det i själva verket är SUKP:s centralkommitté som innehar och utövar statsmakten i Sovjet, konstaterar Nils H på sid 96 i del 2, men hur blev det så? Något försök att förklara detta görs inte i boken.

Med hänsyn till allt detta framstår Nils Holmbergs i efterhand inskjutna påstående att Stalin, så länge han levde, ”med massornas stöd” tvingade byråkraterna att tjäna den proletära diktaturen som ihåligt. Massornas lojalitet mot det socialistiska uppbygget var obrottslig, men deras möjligheter att påverka samhällets styrelse beskars mer och mer. De kunde bara lita på att Stalin och byråkraterna fattade kloka beslut – deras egen uppgift var att arbeta hårt och, om så krävdes, offra livet för sovjetstaten.

Proletariats diktatur berövades därigenom en stor del av sitt levande innehåll, urholkades och försvagades. Massorna beundrade och litade på Stalin, men något aktivt stöd för att hålla byråkraterna på plats kunde de inte ge. Och Stalin förstod inte nödvändigheten att mobilisera dem. Han blev därmed själv beroende av byråkratin, som fick alltför stort utrymme att manövrera. Nils H:s påstående att Stalin betvingade byråkratin ”med massornas stöd” står för övrigt i motsättning till hanseget konstaterande i ”*Fredlig kontrarevolution*” del 2 sid 73 att Sovjetunionen skulle ha behövt en ”kulturrevolution” men aldrig fick det. Trots att Stalin vid många tillfällen talade om nödvändigheten att mobilisera massorna och underlätta kritiken underifrån.

19:e partikongressen och självkritiken

På 19:e partikongressen 1952 kritiserade Malenkov utförligt byråkratins maktfullkomlighet och andra revisionistiska tendenser i både partiet och förvaltningen. Han talade också om nödvändigheten att ge utrymme för ökad kritik underifrån. Nils H citerar t ex i ”*Fredlig kontrarevolution*” del 1 sid 42: ”...där kritiken och självkritiken inte utvecklas och där massornas kontroll över organisationernas och institutionernas verksamhet försvagats, där framträder oundvikligen sådana abnorma företeelser som byråkratism, rutenhet och t o m upplösning i vissa delar av vår apparat” (kongressdokumenten sid 103). Där slutar Nils H:s citat. Men Malenkov fortsätter: ”Naturligtvis har dylika företeelser ingen stor spridning hos oss. Vårt parti är starkt och sunt som aldrig förr.” En allvarlig underskattning av de revisionistiska tendensernas styrka.

Visst var Malenkovs kritik riktig och väsentlig. Men förutom den, som det visade sig, ödesdigra underskattningen av risken för en kontrarevolution var det också en del som inte sades på kongressen. Någon grundlig uppgörelse med brotten mot partidemokratin och den revolutionära lagligheten skedde inte heller på denna kongress. Man lät sig nöja med Stalins ord i verksamhetsberättelsen från 18:e kongressen (citerade på sid 26 i ”*Fredlig kontrarevolution*” del 1). Högsta partiledningen undantog helt och hållet sig själv från kritiken. Och sedan förra kongressen 1939 hade inga ställts till ansvar för de metoder som använts vid utrensningarna, samma metoder tillämpades fortfarande – fast i mindre skala – och ingen omorganisation som påverkade den politiska polisens befogenheter hade skett.

Under sådana förhållanden måste Malenkovs tal om stärkande av kritiken och självkritiken ha uppfattats som ord utan någon större praktisk betydelse av massorna. Hur skulle partimedlemmarna och arbetarklassen våga ta risken att på allvar börja utöva denna sin proklamerade rätt till kritik, så länge de inte hade fått några konkreta garantier för att inte råka illa ut om de höjde rösten? Ären från utrensningarna i massornas medvetande utplånades inte genom Malenkovs kongresstal – det räckte inte till.

Farlig försummelse

De finns förklaringar till underlåtelsesynderna. Ett fruktansvärt krig hade utkämpats under kongressperioden. Partiledningen uppfattade kanske den lyckliga utgången av kriget mot fascismen som ett tecken på att utrensningarnas negativa sidor var tämligen obetydliga. Men underlåtelsen ledde i realiteten till att Chrusjtjov och byråkratin, på väg att ta makten, fick möjlighet att överta denna försummade uppgörelse och vrida den till ‘ett vapen i sina egna händer. Uppgörelsen med 30-talets terror på 20:e partikongressen motsvarade ett länge uppdämt behov hos massorna och hälsades därför med lättnad och tillfredsställelse. Det tragiska var att det blev en uppgörelse på byråkraternas villkor, ett medel att ersätta Stalins auktoritet med revisionisternas, och att sovjetmedborgarna fann sig i, ja, lät sig luras av detta.

För att rädda sig själv och den styrande byråkratin undan kritiken gjorde Chrusjtjov det hela till en fråga om Stalin som person, en fråga om ”personkult”. Hela ansvaret för vad som skett lades på Stalin, som i denna beskrivning framstod som en ondskefull varelse, ett hår av hin, medan Chrusjtjov själv och andra djupt inblandade personer framställdes som offer, förda bakom ljuset. Hela den sovjetiska kritiken, den officiella såväl som den illegala och halv-illegala, kom därvid att präglas av en snedvriden inriktning på en enda person. (En sådan snedvinkel har också kritiken från det underjordiska kommunisternas förbund, som Nils H flitigt citerar, fast den person de skjuter in sig på i stället är Chrusjtjov.)

I skydd av kritikstormen mot Stalin fullbordades småningom den kvalitativa förändringen av produktionsförhållandena från att ha varit socialistiska till att bli kapitalistiska. Sovjetmedborgarna råkade, som jag skrev i min recension, ”ur askan i elden”. Locket lades på igen efter

en tid och det visade sig att ”uppgörelsen” varit ett skådespel, aldrig något allvarligt menat försök att öka massornas inflytande på politiken. Paradoxalt nog sammanföll denna ”återgång till ordningen” med att byråkraterna försiktigt tonade ner kritiken mot Stalin, kanske i fruktan för att den nyvaknade oppositionen skulle lyckas vidga diskussionen om den fick fortsätta.

Intressant men osystematiskt

Sammanfattningsvis vill jag om ”*Fredlig kontrarevolution*” säga att den innehåller en stor mängd intressanta informationer men präglas av en påtaglig brist på förmåga att sammanfatta och dra slutsatser av materialet. Här har jag försökt att dra några sådana slutsatser. En annan brist är bokens ovetenskapliga attityd till källorna. Anna Louise Strongs bok *The Stalin Era* finns t ex inte med i källmaterialet, fastän hon måste betraktas som en både kunnig och om-dömesgill iakttagare. Av den underjordiska sovjetiska oppositionen har Nils H enbart tagit med kommunisternas förbund, fastän det finns fler källor – även utgivna på svenska. Och vad anser Nils H om andra, rent borgerliga källor, t ex *Conquest: Den stora terrorn* och *Feinsod: How Russia is ruled* (den senare innehållande en mängd sovjetiska dokument tagna ur tyska arkiv)? De nämns inte alls.

Det hade också varit av stort intresse att få veta något om utvecklingen i Komintern – som starkt dominerades av SUKP – i slutet av 20- och början av 30-talet, när Nils H själv arbetade där i flera år och vistades i Sovjet. Det var en period när det enligt den kinesiska kritiken begicks misstag från Stalins sida och vi vet också att det var en period av sekterism, då Komintern bl a myntade parollen ”klass mot klass”. Vid samma tid splittrades det svenska kommunistpartiet under Kominterns medverkan.

Kineserna säger: ”När vi försvarar Stalin, försvarar vi inte hans fel. De kinesiska kommunisterna fick för länge sedan förstahandserfarenhet av en del av hans misstag. Några av de felaktiga ‘vänster’- och höger-opportunistiska riktningar som vid en eller annan tidpunkt framträdde i Kinas kommunistiska parti, uppstod, vad deras internationella ursprung beträffar, under inflytande av vissa av Stalins misstag. I slutet på 20-talet, under 30-talet samt i början och mitten av 40-talet bekämpade de kinesiska marxist-leninisterna, företrädda av kamrat Mao Tse-tung, de stalinska misstagens inflytande. De övervann steg för steg ‘vänster’- och högeropportunistens felaktiga linjer och ledde slutligen den kinesiska revolutionen till seger.” (*Till frågan om Stalin. Kommentarer (2) till SUKP:s CK:s öppna brev 1963, sid 9*).

Studera felen för att undvika dem

På grund av det sovjetiska kommunistpartiets ställning i den internationella kommunistiska rörelsen har detta partis liksom Stalins förtjänster och fel fått stort inflytande även på andra kommunistiska partier. Liksom vi har den revolutionära teorin gemensamt med Stalins parti har vi också revisionismens rötter gemensamt. Sekteristiska tendenser liknande dem i Komintern på 20- och 30-talet har t ex vid flera tidpunkter fått stort inflytande på den kommunistiska rörelsen i vårt land, senast vid KFML(r):s brytning med dåvarande KFML. Risken för liknande avvikelser finns kvar i en ung rörelse. Därför är det viktigt att studera tidigare erfarenheter.

Av kinesernas egen praktik kan man sluta sig till att de har studerat de sovjetiska erfarenheterna mycket noggrant utan att redovisa hela sitt material. Förutom här citerade broschyr ”Till frågan om Stalin” finns ett mer svåråtkomligt material ”Om de historiska erfarenheterna av proletariats diktatur” (artikel i Folkets Dagblad 1956). Broschyren från 1963 hade främst till uppgift att försvara Stalin mot Chrusjtjovs orimliga angrepp. Kineserna framhåller att Stalin var en stor revolutionär men nämner också kort en del allvarliga fel. I ett annat sammanhang har Mao (i ett samtal med Sovjetunionens Pekingambassadör) uttryckt det så att Stalin hade till minst 70 procent rätt och till 30 procent fel. Min egen uppfattning är att

30 procent fel, som dessutom rör det mycket väsentliga förhållandet till massorna, är ganska mycket för en stor revolutionär om han ska kunna placeras på samma nivå som Marx, Engels, Lenin och Mao.

Nils H har gett en rad fakta i sina böcker bl a om klassammansättningen i SUKP och om avpolitiseringsen av studierna. Det jag har uppfattat som de avgörande lärdomarna är att Stalin som ledande kommunist aldrig mobiliserade massorna mot byråkraterna och aldrig förstod konsekvenserna av massornas alltmer beskurna deltagande i samhällets styrelse. De sovjetiska kommunisterna ansåg klasskampen vara avskaffad 1936 och trodde att harmoni därefter rådde mellan klasserna. Det var den grundläggande förklaringen till att en *Fredlig kontrarevolution* kunde ske. En starkt bidragande orsak var också den med felaktiga metoder genomförda massterrorn på 30-talet, som partiet aldrig helt gjorde upp med.

Anders Petrén är i sitt inlägg inne på liknande tankegångar som jag och vi är nog ganska överens, även om jag tror att man ska vara mycket försiktig med att betrakta svåra misstag av den här typen som "historiskt nödvändiga". Utan tvivel kan man i efterhand fastslå detta om enstaka misstag, men jag anser inte att de som här behandlats hör dit. Det finns mycket kvar att lära när det gäller orsakerna till dem.

Britta Ring